

פענוח הערות ומראי-מקומות.

יתרו שיחה א.

פרשתינו כ, ב. אנכי יהנה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מגי'ת עבדך ים:

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א. יסוד היסודות ועמוד החקמות לידע שיש שם מצוי ראשון. והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

שם הלכה ב. ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות:

שם הלכה ג. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי. ולא יבטל הוא לבטולם. שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמתתו פאמתת אחד מהם:

שם הלכה ד. הוא שהנביא אומר (ירמיה י') "נה' אלהים אמת". הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת פאמתתו. והוא שהתורה אומרת (דברים ד לה) "אין עוד מלבדו". כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו:

שם הלכה ה. המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ. והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית. בכח שאין לו הפסק. שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שישב בלא מסבב. והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף:

שם הלכה ו. דבר זה מצות עשה שצאמר (שמות כ ב) "אנכי ה' אלהיך". וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה שצאמר (שמות כ ג) "לא יהנה לך אלהים אחרים על פני". וכופר בעקר שזהו העקר הגדול שהכל תלוי בו:

(1 מנין המצות מ"ע א. מצוה ראשונה ממצוות עשה, לידע שיש שם אלוה, שצאמר: "אנכי ה' אלהיך" (שמות כ ב, דברים ה ו).

פירוש המשניות להרמב"ם הקדמה לפרק חלק. היסוד הראשון מציאות הבורא יתשבת. והוא, שיש שם מצוי בשלמות אופני המציאות, והוא עלת מציאות כל הנמצאים ובו קיום מציאותם, וממנו נמשך להם הקיום. ואלו נתאר סלוק מציאותו כי אז בטלה מציאות כל נמצא ולא ישארו קיימים במציאות, ואלו נתאר סלוק כל הנמצאים זולתו, כי אז לא תבטל מציאותו יתעלה, ולא תחסר, כי הוא יתעלה בלתי זקוק במציאותו לזולתו, וכל מה שזולתו מן השכלים כלומר המלאכים וגרמי הגלגלים ומה שלמטה מהן הכל זקוק במציאותו אליו. וזה היסוד הראשון הוא אשר מורה עליו דבור אנכי ה' וכו'.

(2 פרשתינו כ, ב. אנכי יהנה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מגי'ת עבדך ים:

(3 רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א. יסוד היסודות ועמוד החקמות לידע שיש שם מצוי ראשון. והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

4 קרית ספר. מצוה א. היא הציווי אשר צונו בהאמת האלהות והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים והשמים והארץ וכל מה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת הנמצאות וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך:

5 מגדל עוז. כתב רבינו משה ז"ל יסוד היסודות וכו' עד בלא יד ובלא גוף. זה מקבלתו וחכמתו ואמתת אמונתו ואמונתו וכללו במצות אנכי ה' אלהיך:

הדרן על הרמב"ם תשמ"ה הערה 53. אולי אפ"ל שהמצוה היא רק לידע שיש שם אלקה כו' כמש"נ אנכי ה"א (ל' הרמב"ם במנין המצות בריש ס' היד. וכן בכותרת להל' יסוה"ת. וראה שם פ"א ה"ה-ו), אבל לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל הנמצאים כו' הוא יסוד כל המצות ואינו נמנה במנין המצות. ואכ"מ. - וראה לקו"ש יתרו תשמ"ה סעיף א באו"א.

6 ראש אמנה פרק ז. ההקדמה השנית בביאור העיקר הראשון כפי דעת הרב. הנה העיקר הראשון שהניח הרב הגדול למדו מפסוק אנכי יי' אלהיך, והוא המצוה הראשונה שכתב בספר מנין המצות אשר לו בהאמת האלהות וכן הביאוהו החכמים הבאים אחריו. ואמנם איך ראוי שיובן העיקר הזה הנה נפל עליו חלוף גדול בין החכמים... אבל כוונת הרב הגדול בכל דבריו ובכל ספריו הוא שהעיקר הראשון והמצוה הראשונה הוא שנאמין שהאלוה ב"ה שכבר ידענו שהוא נמצא מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם אשר בכל המציאות שמציאותו אינו אפשר מצר עצמו כיתר הנמצאים אבל הוא מחוייב המציאות מצד עצמו. וכבר התבאר בחכמת האלהות שהמחוייב הוא שאם יעלה על הדעת שהוא בלתי נמצא כל שאר הנמצאים לא יהיה להם מציאות ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצוים הוא לבדו יהיה נמצא ולא יתבטל מציאותו חלילה כי הוא אינו צריך במציאותו לזולתו. וכל מה שזולתו צריך במציאותו אליו לפי שהוא מחוייב המציאות מצד טבעו והוא נותן המציאות או קיום לכל הנמצאים ואינו מקבל מהם דבר כלל. וכבר באר הרב הגדול שזו היא כוונתו במה שכתב בפירושו המשנה בדבור העיקר הראשון. אמר ז"ל היסוד הראשון הוא מציאות הבורא יתעלה והוא שיש שם מצוי שלם בכל מיני השלימות והוא עילת מציאות הנמצאים כולם ומאתו התמדתם. ואלו יעלה על הדעת שאינו נמצא יתבטל מציאות כל נמצא. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצוים הוא לבדו

יהיה מצוי ולא יתבטל. מציאותו חלילה. כי הוא ית' אינו צריך במציאותו לזולתו וכל מה שזולתו הכל נצטרך במציאותו אליו. והיסוד הזה אנו למדין מאמרו אנכי יי' אלהיך עד כאן לשונו. הנה לא אמר הרב שהעיקר הראשון הוא שיש אלוה נמצא בלבד. כי אם שיאמינו במציאותו שהוא המציאות היותר שלם שאפשר ושהוא מחוייב המציאות לא אפשרי. ולזה עצמו כיון בספר המדע באמרו ז"ל יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא הממציא כל נמצא זכל הנמצאים מהשמים והארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו עכ"ל. הנך רואה שלא אמר לידע שיש אלוה נמצא בלבד אבל אמר שיש שם מצוי ראשון ושלם בענין ובאדרגת המציאות. ובאמרו שהוא הממציא כל נמצא וכו' מורה על קיום מציאותו. ולכן אמר ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצא. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים לבדו מצוים הוא לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטול שכל הנמצאים צריכין לו והוא לבדו יתברך אינו צריך אליהם וכו', שזוהו רושם מחוייב המציאות ועניינו. וזהו גם כן מה שכתב בספר מנין המצות אשר לו ז"ל המצוה הראשונה אשר נצטוינו באמונה באלהות והוא שנאמין שיש עילה וסבה הוא הפועל לכל המציאות והוא אמרו ית' אנכי יי' אלהיך.

שם פרק יז. ועל הספק השמנה עשר שהוא הראשון אשר העיר הרב ר' חסראי כנגד הרב במה שמנה אנכי יי' אלהיך מצוה בהיות המצות מן המצטרף ולא תצוייר בזולת אלוה מצוה ידועה. אשיב ואומר שהספק הזה קרה אליו לפי שלא עמר בשלימות על כוונת הרב בביאור עיקר הראשון והמצוה הראשונה שנאמין שהוא ית' נמצא בלבד כי אם היה זה דעתו היה הספק אשר העיר ה"ר חסדאי קשה ההתרה מאוד אבל היתה כוונת הרב כמו שבארתי בהקדמה הב' שמציאותו ית' הוא שלם בתכלית השלימות שהוא מחוייב המציאות מצד עצמו לא אפשרי וכמו שהוכחתי מדבריו וכפי האמת הזה הנה יהיה המצוה הוא האלוה אשר הנחנו שהוא נמצא ותהיה המצוה הראשונה שהוא יצוה אותנו שנאמין שמציאותו בתכלית השלימות אין בו חסרון כלל ושהוא מחוייב המציאות לא אפשרי וכפי זה היה המצוה מצטרפת אל המצוה וזולתו לא יהיה העיקר הזה עניינו שהוא יתעלה נמצא בלבד כמו שחשב החכם הזה כי אם שמציאותו הוא בתכלית השלימות ושהוא מחוייב המציאות מצד עצמו ואינו תלוי בזולתו ולזה הוכיחו הרב מהרבור הוא

שאמר אנכי יי' אלהיך כי באמרו אנכי יי' יורה על היותו מחוייב המציאות.

7) דרך מצותך מצות האמנת אלקות פרק א. והנה באמת צ"ל קושית בה"ג שהאמונה במציאותו יתעלה שהוא העיקר והשרש איך ימנו בחשבון הציוויים וכן הקשה הר"י חסדאי בספר אור ה' הביאו הר"י אברבנאל בספר ראש אמנה פ"ד וז"ל שטעה טעות גמורה מי שמנה אנכי ה' אלקיך מצוה לפי שהמצוה היא מן המצטרף ולא תצויר בזולת אלוה מצוה ידוע ולזה כאשר נניח אמונת מציאות האל מצוה כבר נניח אמונת מציאות האל קודמת לאמונת מציאות האל וכו' וכל זה בתכלית הביטול והגנות, אמנם החכם הגדול השלם בדעותיו הר"י יצחק אברבנאל החזיק דעת הרמב"ם בפרט כי כן הוא דעת הרעיא מהימנא משה אמת ותורתו אמת, ולזאת תירץ שם פ"ז וביאר שם דברי הרמב"ם שאין כוונתו כפי שהבין בו הר"י חסדאי בפי' מצוה זו שהיא אמונת מציאות האל רוצה לומר שהוא נמצא בלבד אשר סותרו הוא הנעדר ח"ו אבל עם העיון הטוב והישר יראה שאינו כן אבל כוונת הרב הגדול בכל דבריו הוא שהעיקר הראשון והמצוה הראשונה הוא שנאמין שהאלוה ב"ה שכבר ידענו שהוא נמצא, מציאותו הוא היותר ראשון ויותר שלם אשר בכל המציאות, שמציאותו אינו אפשר מצד עצמו כיתר הנמצאים אבל הוא מחוייב המציאות מצד עצמו כו' וכבר התבאר שהמחוייב הוא כי הוא אינו צריך במציאותו לזולתו וכל מה שזולתו צריך במציאותו אליו לפי שהוא נותן המציאות וקיום לכל הנמצאים כו' יעו"ש: והעולה מדבריו שציווי ההאמנה אינה על מציאות האל כי ע"ז לא נצרך לציווי כי כבר ידענו שהוא נמצא כמשי"ת רק הציווי הוא ההאמנה שמציאותו הוא היותר שלם כו'

9) ראש אמנה פרק ד. ועוד הקשה ה"ר חסדאי נגדו במה שמנה העיקר הראשון והשני מצות שלשה ספקות אחרות. הספק הראשון באמרו בהתחלת ספרו (ואין ספק שאמרו כנגד הרב ואם לא זכרו בשמו שטעה טעות גמורה מי שמנה אנכי יי' אלהיך מצוה לפי שהמצוה היא מן המצטרף ולא תצויר בזולת אלוה מצוה ידועה ולזה כאשר נניח אמונת מציאות האל מצוה כבר נניח אמונת מציאות האל קורטת לאמונת מציאות האל וכן ילך לבלתי תכלית ויהיה הדבר התחלה לעצמו וכל זה בתכלית הבטול והגנות. הספק השני למה שכבר יראה ששם המצוה וגדרה לא תפול אלא בדברים שיש לרצון ולבחירה מבוא בהם ולפי שהחכם הזה הוכיח במאמר

הב' כלל נ' פרק ה' מספרו שאין לבחירה, ולרצון מבוא באמונות ובדעות לפי שאין האמונה והדעת כי אם ציור הדבר המושכל שהוא חוץ לנפש כמו שהוא בנפש והמאמין א"א שלא ירגיש היוב או הכרח אם מפאת הטענה השכלית ואם מפאת הנס והפלא להאמין מה שיאמין שיתחייב מזה שלא יסול שם מצוה וגדרה בדבר מהאמונות והדעות ולכן טעה מי שחשב שמציאות האל ואחדותו הם מצות עשה.

10) הערה בהוצאות הלר. והנה בראש סי' הי"ד כתב רבנו יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא מציא כל נמצא וכן בהל' ד' שם דקדק לכתוב וידיעת דבר זה מ"ע ובס' מעשה רוקח הספרדי שם כתב דלכן כתב לידע ולא להאמין לפי שעיקר המצוה היא על ידי הידיעה האמיתית כו' ע"ש וכן במנין המצות שבראש ס' הי"ד כתוב לידע, ובמצודת דוד להרדב"ז במצוה א' כתב עוד יש דרך החוקרים אשר הביאו מופתים חזקים וראיות ברורות לאמת מציאותו ית' לשבר מלתעות כפירים כאשר כתבו בספריהם ובראשם הרמב"ם ז"ל וזהו הידיעה האמיתית ולכן כתב בראש משנה תורה לידע ולא כתב להאמין כי עיקר המצוה היא הידיעה כו' וכ"כ שם במצוה ג'. ועי' בס' ראש אמנה להר"י אברבנאל שהביא שהרב בן חסדאי בתחלת ספרו כתב ולזה טעה טעות מפורסם מי שמנה במ"ע להאמין מציאות האל ית' כו' ואין ספק שכיון על הרמב"ם ע"ש מה שהאריך ואמנם בגוף הערבי כתובה מלת אעתקאד שבאמת יש לה גם מובן דעת ושפיר נוכל לתרגם שצונו בידיעת האלקות והוא שנדע וידידי החכם הפרופיסור מ' יצחק מיטוואך ז"ל העירני מספרו של ר"ס גאון שנקרא בערבית כתאב אל-אמאנת ואל-אעתקאדאת ותורגם לעברית בשם האמונות והדעות.

12) ראש אמנה פרק יז. ועל הספק היט והוא השני שהעיר ג"ב ה"ר חסדאי על אשר מנה הרב אנכי יי' אלהיך מצוה באמרו ששם מצוה וגדרה לא יפול אלא בדברים שיש לרצון ולבחירה מבוא בהם מה שאין כן באמונות שאינם נקנות ברצון ובחירה. אשיב ואומר שכבר בארתי בהקדמה העשירית שעם היות שהאמונות יחולו ויגיעו בלב האדם ונפשו כמו שיחולו הצורות הטבעיות בנושאייהן שיגיעו בעתן ובהכרח מזולת בחירה ורצון. הגה עם כל זה א"א שיגיעו האמונות ההם אם לא יקדמו אליהם ההכנה הקודמת מידיעת הדברים המביאים אל אותן האמונות שהם פועלים אותן בנסש והידיעות והחקירות והבחינות ההם וההתלמדות הזאת הם ההכנות

וההקדמות המביאות אל האמונות ואין ספק שההכנות ההם הם מפעל הרצון והבחירה ושיהיו נקנות בזמן כי לארם שירצה לשמוע וללמוד וללמד ולדעת אותם הדברים יחייבו ויולידו האמונה בנפשו ואם לא ירצה להתעסק בהם לא יולידו האמונות בנפשו. והנה הרב לא מנה מצות עשה צורת האמונה ואמתתה כי אם ידיעת הדברים ההם ולמורם המביאים אל קנין האמונות ולכן אמר בפרק הראשון מספר המדע ביסוד הראשון שהוא אמונת חיוב המציאות כשבאר עניינו אמר ז"ל וידיעת דבר זה מצות עשה וכו'. הנה לא אמר הרב ואמונת דבר זה מצות עשה כי לא תלה המצוה באמונה כי אם בידיעת הדברים ההם שהם מביאים אל האמונה. וכן אמר בעיקר השני שהוא יחודו יתעלה ויריעת דבר זה מצות עשה כי תמיד תלה המצוה בידיעה ובהתלמדות הדברים ההם לא באמונות שהם הצורות המגיעות בנפש. ועם היות שבספר מנין המצות אשר לו כתב הרב בשני המצות האלה וז"ל היא המצוה אשר גצטינו באמונת היחוד וכו' אין כוונתו שהיתה המצוה על צורת האמונה המצויירת בנפש כי אם על ידיעת הדברים ההם המביאים אליה ונסמך על מה שכתב בספר המדע כמו שאמרתי כי הוא המקום הנאות העצמי לביאור זה ובספר מנין המצות לא כיון הרב כי אם בלבד על מספר המצות מזולת דבר אחר.

דרך מצותך שם ספ"ב. ובריש ס' המדע אמר לידע שיש שם מצוי ראשון כו' וכלל בזה ב' דברים שהם ידיעת מציאותו הנודע בדעת וגם האמונה בו והם מצוה א' להשים דעתו ע"ז וגם להאמין כנ"ל והר' יונה עשה מזה שתי מצות מצות האמונה מפסוק אנכי כו' ומצות הדעת מפסוק וידעת היום אמר וז"ל ומעלת התבונן בגדולתו ית' כמ"ש וידעת וגו' נמסרו לנו במצות עשה וכ"כ בספר חרדים משמו, וז"ש החינוך לידע ולהאמין שיש אלוה ר"ל מה שאפשר לידע ידע דייקא ומה שא"א לידע יאמין כמשי"ת.

אנציקלופדי תלמודית חלק ב ערך אמונת ה'. נחלקו ראשונים בגדר האמונה: יש אומרים שעניינה ידיעה⁴⁹. כי "האמונה אינה הענין הנאמר בפה, אבל הענין המצוייר בנפש כשיאמין בו כמו שיצויר", ועיקר המצוה היא על ידי הידיעה האמיתית, כדרך שעשה אברהם אבינו עליו השלום, ועל דרך: דע את אלהי אביך, אשר על ידי זה תתחזק האמונה ממילא בלבו. ואם יאמר אדם כל היום "אני מאמין שהשי"ת אחד" אינו מועיל לו אם אינו מצויר בלבו איך היא אחדותו, כי האמונה היא התאמת הדבר במחשבת הלב והצטיירו בשכל, "וכל מי

שיוכל לחקור על הענין הזה בדרך הסברא השכלית חייב לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו וכו' וכבר חייבתנו התורה בזה כמו שכתוב: וידעת היום והשבת אל לבבך וגו', והראיה שהשבה אל הלב הוא עיון השכל הוא מה שאמר הכתוב: ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה וגו'", אלא שהמון העם שאינו יכול להשיג מיד בשכלו, התחלת הלימוד עמו הוא שיאמין במסירת הקבלה עד שיתרגל להבין גם בשכל. ויש חולקים וסוברים שעיקר מצות האמונה הוא להאמין על פי הקבלה, "וכן נצטינו שמע ישראל וכו' ולא אמר להשכיל ולהתבונן בידיעת החכמה אלא להאמין היחוד על פי השמיעה והקבלה כמו שאנו מקבלין כל התורה והמצוה על פי השמיעה והקבלה, כמו שכתוב: וצדיק באמונתו יחיה"⁵⁹. ויש שכתבו שעיקר המצוה היא אמונה על פי הקבלה, אלא שמי שיזכה לעלות במעלות החכמה ולבבו יבין שהאמונה הזאת היא אמת וברור, הרי זה מצוה מן המוכרח⁶⁰.

49. לשון הרמב"ם יסוה"ת פ"א ה"א, ה"ו וה"ז.

59. שה"ג על הרי"ף ע"ז פ"א בשם הרי"א ז. ועי' כוזרי מאמר ה' ס' כא.

60. החינוך מצוה כה. ועי' קנאת סופרים לסהמ"צ מ"ע א שכ"כ אף בדעת הרמב"ם, ועי' בחסד לאברהם להקדמת שמנה פרקים להרמב"ם ובדרך מצותיך להצמח צדק מצות האמנת אלהות.

13 ראש אמונה סוף פרק יז. והנה הרב לא מנה מצות עשה צורת האמונה ואמתתה כי אם ידיעת הדברים ההם ולמורם המביאים אל קנין האמונות ולכן אמר בפרק הראשון מספר המדע ביסוד הראשון שהוא אמונת חיוב המציאות כשבאר עניינו אמר ז"ל וידיעת דבר זה מצות עשה וכו'. הנה לא אמר הרב ואמונת דבר זה מצות עשה כי לא תלה המצוה באמונה כי אם בידיעת הדברים ההם שהם מביאים אל האמונה. וכן אמר בעיקר השני שהוא יחודו יתעלה וידיעת דבר זה מצות עשה כי תמיד תלה המצוה בידיעה ובהתלמדות הדברים ההם שהם הצורות המגיעות בנפש. ועם היות שבספר מנין המצות אשר לו כתב הרב בשני המצות האלה וז"ל היא המצוה אשר גצטינו באמונת היחוד וכו' אין כוונתו שהיתה המצוה על צורת האמונה המצויירת בנפש כי אם על ידיעת הדברים ההם המביאים אליה ונסמך על מה שכתב בספר המדע כמו שאמרתי כי הוא המקום הנאות

העצמי לביאור זה ובספר מנין המצות לא כיון הרב כי אם בלבד על מספר המצות מזולת דבר אחר:

דרך מצותך שם. ראה הערה 12.

הדרן הנ"ל פתיחה הערה 5. ראה גם ספהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות ספ"ב, שמדייק כן בלשון הרמב"ם. - בספר המצות (של הרמב"ם) מ"ע א' כתב שנאמין, אבל: (א) ספר היד הוא משנה אחרונה לגבי סהמ"צ, שנכתב בתור הקדמה ליד החזקה (הרמב"ם בהקדמתו לסהמ"צ). (ב) בסהמ"צ לא דק הרמב"ם כ"כ בתלמוד המצות ודיניהן (יד מלאכי כללי הרמב"ם כג). (ג) בסהמ"צ אפשר שאירע קלקול במלות ההעתקה ע"י המעתיק (יד מלאכי שם כב), משא"כ ספר היד שנכתב בלה"ק. (ד) ע"פ כת"י הערבי של סהמ"צ שנמצא עתה, י"א שגם בסהמ"צ יש להעתיק לידע". וכמו שהוא במנין המצות שבראש היד (ראה סהמ"צ הוצאת הר"ה העליר ור"י קאפח). ובמק"א נת' (לקו"ש יתרו תשמ"ה סעיף ג. ס' מ"מ להרמב"ם שם) שמקורו דהרמב"ם (לידע) הוא מזח"ב כה, א. עיי"ש.

15 רמב"ם שם הלכה ז. אלוה זה אֶחָד הוא ואינו שְׁנַיִם ולא יָמַר על שְׁנַיִם. אֶלָּא אֶחָד. שְׁאִין פְּיחִידוּ אֶחָד מִן הָאֶחָדִים הַנִּמְצָאִים בְּעוֹלָם. לא אֶחָד כְּמִין שֶׁהוּא כּוֹלֵל אֶחָדִים הַרְבֵּה. ולא אֶחָד כְּגוֹף שֶׁהוּא נִחְלָק לְמַחְלָקוֹת וְלִקְצוֹת. אֶלָּא יְחִיד שְׁאִין יְחִיד אֶחָד כְּמוֹתוֹ בְּעוֹלָם. אֵלּוּ הֵיוּ אֱלֹהוֹת הַרְבֵּה הֵיוּ גוֹפִין וְגוֹיּוֹת. מִפְּנֵי שְׁאִין הַנִּמְנִיִּם הַשְּׁוִין בְּמִצִּיאוֹתָן וְנִפְרְדִּין זֶה מִזֶּה אֶלָּא בְּמֵאֲרָעִין שֶׁיִּאָרְעוּ בְּגוֹפּוֹת וְהַגְּוִיּוֹת. וְאֵלּוּ הֵנָּה הַיּוֹצֵר גּוֹף וְגוֹיָה הֵנָּה לוֹ קֵץ וְתַכְלִית שְׁאִי אֶפְשֵׁר לְהִיּוֹת גּוֹף שְׁאִין לוֹ קֵץ. וְכָל שֶׁיֵּשׁ לְגוֹפוֹ קֵץ וְתַכְלִית יֵשׁ לְכַחוֹ קֵץ וְסוּף. וְאֵלּוּ הֵינּוּ בְּרוּךְ שְׁמוֹ הוֹאִיל וְכַחוֹ אֵין לוֹ קֵץ וְאֵינוֹ פּוֹסֵק שֶׁהָרִי הַגִּלְגַּל סוֹבֵב תָּמִיד. אֵין כַּחוֹ פֶּחַ גּוֹף. וְהוֹאִיל וְאֵינוֹ גּוֹף לֹא יִאָרְעוּ לוֹ מֵאֲרָעוֹת הַגּוֹפּוֹת כְּדִי שֶׁיִּהְיֶה נִחְלָק וְנִפְרָד מֵאֶחָד. לְפִיכָּה אֵי אֶפְשֵׁר שֶׁיִּהְיֶה אֶלָּא אֶחָד. וַיִּדְעַת דְּבָר זֶה מִצְּנוֹת עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ד) "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד":

16 ראש אמנה שם. ראה הערה 12.

שם פרק ז. ראה הערה 9.

דרך מצותך שם פרק ב. ועתה יתבאר דעת מוני המצות שנחלקו בזה אם ימנה זה במנין המצות אם לאו ודעת בה"ג שלפי שעיקר ענין זה דידיעת האלהות הוא מושג ונרגש כנ"ל א"כ לא יתכן ציווי ע"ז כי הציווי אינו נופל אלא בדבר שיש בו בחירה (כמ"ש הרמב"ם פ"ב

מן השמנה פרקים) אם בדעות או במחשבה ודבור לחשוב או לא לחשוב, לדבר או לא לדבר, לעשות או לא לעשות אבל דבר המורגש ונראה לעין מה יתכן ציווי ע"ז להרגישו או למנוע מהרגיש אחר שמורגש שהרי אנו רואים העולם חי וקיים מחיי החיים וכמשנת"ל פ"א לכן לא מנה זו במנין המצות אמנם הרמב"ם וסיעתו ור' יונה וסיעתו שמנו זה במנין המצות טעמם כי הציווי הוא על העמקת הדעת וההתבוננות בדבר זה הידוע שע"ז יתכן ציווי כי גם שהדבר ידוע אעפ"כ אם לא יתבונן תמיד בזה ויסיח דעתו לדברים אחרים לא יועיל כלום ואפי' שיחשוב זאת במחשבה והרהור לבד אינו כלום אלא צריך להעמיק דעתו דוקא ואז יפתחו המדות כו' וע"ז נאמר וידעת היום והשבות אל לבבך (דברים ד' ל"ט) וגם הציווי הוא על ההאמנה במה שא"א להשיג בדעת כנ"ל וז"ש הרמב"ם בס' המצות שהציווי הוא בהאמנת אלהות ובריש ס' המדע אמר לידע שיש שם מצוי ראשון כו' וכלל בזה ב' דברים שהם ידיעת מציאותו הנודע בדעת וגם האמונה בו והם מצוה א' להשים דעתו ע"ז וגם להאמין כנ"ל והר' יונה עשה מזה שתי מצות מצות האמונה מפסוק אנכי כו' ומצות הדעת מפסוק וידעת היום, ואמר וז"ל ומעלת התבונן בגדולתו ית' כמ"ש וידעת וגו' נמסרו לנו במצות עשה, וכ"כ בספר חרדים משמו, וז"ש החינוך לידע ולהאמין שיש אלוה ר"ל מה שאפשר לידע ידע דייקא ומה שא"א לידע יאמין כמשי"ת ואיהו בשיטת רמב"ם קאזיל דקחשיב להו במצוה א' במנין תרי"ג:

17 תשא לג, יח. ויאמר ה' ראני נא את-פְּבַדְךָ:

18 רמב"ם בהקדמתו לספר היד. וראיתי לחלק חבור זה הלכות הלכות בכל ענין וענין, ואחלק ההלכות לפְּרָקִים שְׁבָאוֹתוֹ עֲנִיָּן; וְכָל פְּרָק וּפְרָק אֶחָד אֹתוֹ לְהִלְכוֹת קְטָנוֹת, כְּדִי שֶׁיִּהְיוּ סְדוּרִין עַל פֶּה.

ראש אמנה פרק יט. ועל הספקות כ"א וכ"ב שהם הא' והב' מאשר העירותי אני שהם למה בספר המדע בהלכות יסודי התורה הביא הרב קצת מהיסודות והעיקרים שזכר בפ' המשנה והשמיט קצתם. ולמה בתוך הלכות יסודי התורה הביא דברים אחרים שאינם מכלל היסודות כמו לאהבה את השם ליראה ממנו ללכת בדרכיו לקדש שמו שלא לחלל שמו שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם ועניינים אחרים מחכמת הטבע והאלהות אשר זכר שמה. אשיב ואומר שהרב הגדול בפירושו המשנה הביא זכרון העיקרים אישר ראוי שיאמין כל בעל דת להודיע מי הוא

התלמוד, וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חבוריהן, שחברו אחר התלמוד. לפיכך קראתי שם חבור זה משנה תורה – לפי שאדם קורא תורה שבכתב תחלה, ואחר כך קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה פלה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם.

19* ספר השיחות תשמ"ח חלק א עמוד 203. בסיום ספרו מבאר הרמב"ם מצב העולם בימות המשיח - באותו הזמן (ימות המשיח) לא יהי' עסק כל .. העולם אלא לדעת את ה' בלבד .. שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. וסיום זה מתאים גם עם התחלת ספרו נעוץ תחלתו בסופן וסופן בתחי לתן - בענין ידיעת השם: יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון כו' וכל הנמצאים כו' לא נמצאו אלא מאמתת המצוא, וממשיך לבאר כו"כ פרטים בידיעת הבורא, ומסיים, וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר כי אנכי ה' אלקיך. וכן כותב במנין המצוות שבתחלת ספרו מצוה ראשונהיי מצות עשה לידע שיש שם אלוקה, שנאמר אנכי ה' אלקיך. כלומר, המצוה היא - לידע כו', ידיעה שכלית (לא רק באופן של אמונה), שהרי, בנוגע לאמונה לא שייך ציווי, כי: (א) גדר של מצוה שייך רק לאחר הידיעה שיש אלקה (מצוה המצוות), ובלשון האברבנאל כאשר נניח אמונת מציאות הא-ל מצוה, כבר נניח אמונת מציאות הא-ל קודמת לאמונת מציאות הא-ל", (ב) לא שייך ציווי על ענין של אמונות, שאינן נקנות ברצון ובחירה ועכצ"ל, שהמצוה היא ידיעת הדברים ההם ולמודם המביאים אל קנין האמונות, שהידיעות והחקירות והבחינות ההם וההתלמדות הזאת .. המביאות אל האמונות הם מפעל הרצון והבחירה.

20 הרמב"ם והזהר כאן. ידוע כי רב סעדיה גאון בספר המצוות שלו ובעל הלכות גדולות לא מנו האמונה במציאת ה' למצות עשה כשהיא לעצמה, עם שהיא עיקר הדת ויסוד התורה, אולם כשיטת הרמב"ם וראב"ע בספרו יסוד מורא שער שביעי מבואר בזהר וארא כה, א: וידעתם כי אני ה' וגו' פקודא דא קדמאה דכל פקודין, ראשיתה קדמאה דכל פקודין למנדע ליה לקב"ה בכללא, מאי בכללא, למנדע דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלחו שמיא וארעא וכל חיליהון כו', וברעיא מהימנא פנחס רנו, ב: פקודא קדמאה אנכי כו'. והרמב"ן, אם כי בכל מקום המליץ על שיטת בעל ההלכות, הנה במצות עשה זו הסכים לדעת הרמב"ם, ראה במצות עשה א' ובמצות לא תעשה ה. והנה בזהר הובא הפסוק "וידעתם כי אני ה'" וכ"כ רבינו: "לידע

אשר יקרא בן ישראל שיש לו חלק לעולם הבא. ומי אלה הכופרים שאין להם חלק לעולם הבא ולא יקראו בשם ישראל, ולזה כתב שמה בתחלת העיקרים ז"ל וממה שצריך לזכרו בכאן והוא מקום ראוי לבאר בו שעיקרי תורתנו ויסודותיה הם יין וכו' הנה באר שאותו המקום היה הראוי והגאות לבאר בו עיקרי הדת מאשר הם עיקרים. אמנם בספר משנה התורה היד הגדולה אשר עשה הרב לא היתה כוונתו כי אם לבאר המצות אשר בספר תורת האלהים וכמו שבארו בפתיחת פירושו ולכן מנה בתחלה המצות כולם אחת לאחת למצוא חשבון ואחרי מניינם עשה חלוקת חכורו לספריו והלכותיו ורשם המצות אשר יבואו בהם כי זה היה התכלית המכוון שמה ולכן אמר במפתח הספר ז"ל. הלכות יסודי התורה יש בכללם עשר מצות שש מצות עשה וארבע מצות לא תעשה וזהו סרטן. א' לידע שיש שם אלוה. ב' שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר זולתו. ג' ליחדו, ד' לאהבו. ה' ליראה ממנו. ו' לקדש שמו. ז' שלא לחלל את שמו. ח' שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ט' לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. י' שלא לנסותו. ובאר כל המצות האלו בפרקים אלו ע"כ. הנה התבאר מדבריו שאין הכוונה הראשונה בהלכות האלה כי אם ביאור המצות לא ביאור העיקרים שכבר התבאר במקום הראוי אליו שהוא פי' המשנה כמו שאמרתי. ואמנם הביא הנה הלכות יסודי התורה לבאר אותם היסודות שיש בכללם מצות ולכן לא אמר כל יסודי התורה כי אם בלשון סתמי הלכות יסודי התורה ואינו אם כן מהקושי שיזכור בלבד אותם היסודות שיש בכללם מצות או שיתייחסו אליהם. ולכן המצא שבהקדמת הספר כשהלק החבור לי"ד ספרים אז"ל ספר ראשון אכלול בו כל המצות שהם עיקרי דת מרע"ה וצריך האדם לידע אותם תחלת הכל כגון יחוד השם ב"ה ואיסורי ע"ז וקראתי שם ספר זה ספר מדע ע"כ. הנה באר שהיה התכלית הא' ביאור המצות, ולכן הביא מהיסודות אותם שהיו מתייחסות אליהם לא זולתם. ובעבור זה היה שהביא לאהבו ליראה ממנו לקדש שמו להיותם מצות עיקריות נקשרות ומתייחסות עם אותם היסודות. ולהיות המקום ההוא מיוחד בעצם וראשונה אל ביאור המצות ה' שהביאם בהלכות האלה.

19 רמב"ם בהקדמתו שם. עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה, ובדין כל הדברים שיתקנו חכמים ונביאים: פללו שלדבר, כדי שלא יהא אדם צריך לחבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל; אלא יהנה חבור זה מקבץ לתורה שבעל פה פלה, עם התקנות והמנהגות והגזרות שנעשו מימות משה רבנו ועד חבור

שיש שם מצוי ראשון", ועיין במעשה רקח שעל הרמב"ם מהג"ר מסעוד חי (וויניציאה תק"ב) שדייק ממה שנקט רבינו "לידע" ולא כתב "להאמין", שעיקר המצוה הוא ע"י הידיעה האמתית כדרך שעשה אברהם אבינו ע"ה, וע"ד דע את אלהי אביך, והנה לפנינו בספר המצוות מ"ע א: אשר צונו להאמין האלהות. אמנם בהוצאת הגר"ח הלר מביא שבמקור הערבי "לדעת", וראה דרך פקודין מל"ת יא חלק המחשבה אות ו-ז ובספר הזכרונות מהג"ר צדוק הכהן מלובלין (נלוה לספרו "דברי סופרים" לובלין תרע"ג) כד-לח ובספר דברי אמונה מהגר"צ שפירא ממונקאטש, בעל דרכי תשובה, דרך כה.

(21) זהר חלק ב (רע"מ) כה עמוד א. (שמות ו'ז): וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְגו' פְּקוּדָא דָּא קַדְמָאָה דְּכָל פְּקוּדֵינָא רֵאשִׁיתָא קַדְמָאָה דְּכָל פְּקוּדֵינָא, לְמַגְדֵּע לִיה לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּכָלֵלָא. מֵאִי בְּכָלֵלָא. לְמַגְדֵּע דְּאִית שְׁלִיטָא עַלְאָה, דְּאִיהוּ רַבּוֹן עַלְמָא, וּבְרָא עַלְמִין פְּלָהוּ, שְׁמֵיָא וְאַרְעָא וְכָל חִילִיָּהוּן. וְדָא אִיהוּ בְּכָלֵלָא. וְסוּפָא דְּכָלֵלָא בְּפֶרְט, לְמַגְדֵּע לִיה בְּפֶרְט.

(22) וארא ו, ז. וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעַם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצֵיָא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם: סְבָלוֹת מְצָרִים:

(23) דרך מצותך שם. וכן כתוב ומפורש ברע"מ פ' וארא דכ"ה ע"א וז"ל ע"פ וידעתם כי אני ה' אלקיכם (שמות ו'ז) פקודא דא קדמאה דכל פיקודין למנדע דאית שליטא עילאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כולהו שמיא וארעא וכל חיליהון ודא איהו בכללא כו' כיון דידעו פקודא דא בארחה כלל כדין אוליף לון בארחה פרט כי ה' הוא האלקים דא בארחה פרט כמה רזין וסתרין אית ביה עכ"ל לענינינו, מבואר מדבריו שפקודא קדמאה בארחה כלל היא מצוה זו דהאמנת אלהות שמנאה הרמב"ם מפסוק אנכי ואח"כ מ"ש בארחה פרט היא מצות אחדות השם שמנאה הרמב"ם שם סי' ב' מפסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (דברים ו' ד') וכ"כ החינוך תי"ז: וכ"ה להדיא בהקדמת זהר בראשית די"ב ע"א פקודא תליתאה ופקודא רביעאה שהם ב' מצות אלו האמנת אלהות והיחוד יעו"ש:

ראשית חכמה שער היראה פרק א. וזו היא המצוה הראשונה שנצטוונו בתורה, הוא לידע שיש אלוה, שנאמר (שמות כ, א) אנכי ה' אלהיך. והמצוה הזאת היא

י'סוד היסודות ו'עיקר ה'כל, לידע שיש מצוי ראשון שהמציא כל נמצא והוא המקיימם בשפעו העליון. וכן משה רבינו ע"ה כשבא לדבר עם ישראל במצרים להמשיכם לעבודה האלהית, אמר (שם ו, ז) ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם וגו'. וכתב הרשב"י ע"ה בפקודין נדפס בפרשת וארא (זוהר ח"ב כה, א) שזו היא המצוה הראשונה שנצטוו ישראל להכיר את הקב"ה בכלל, זה לשונו ראשיתא קדמאה דכל פקודין למנדע ליה לקוב"ה בכללא, למנדע דאית שליטא עילאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו, שמיא וארעא וכל חיליהון, ודא הוא בכללא, עכ"ל. ופירש שם לקמיה, שזו היא יראה בכלל, ויש יראה בפרט שעליה נאמר (משלי א, ז) יראת ה' ראשית דעת וגו', והכוונה השגת פעולותיו והנהגתו על ידי מדותיו העליונות.

(25) ניצוצי אורות שם. פירוש לא היו מאמינים שהנסים מאת ה' אלא היו מייחיתים אותם לאיזו חכמה בשל החרתומים אבל כשלמדם משה שיש סיבה ראשונה ושממנו ית' נעשו להם נסים אז נעשה להם הנפלאות שאל"כ מה יועיל ה' במ ובזה נתיישב מה שהק' הרמז"ל וז"ל וק"ל שנכנס במהימנין ויצא באתעבידו ודוק: הרמ"ז.

(26) פירוש המשניות להרמב"ם חולין ספ"ז. ושם לבך על העיקר הגדול הנכלל במשנה הזאת והוא מה שאמר מסיני נאסר לפי שאתה הראית לדעת שכל מה שאנו מרחיקים או עושים היום אין אנו עושין אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו כגון זה שאין אנו אוכלין אבמ"ה אינו מפני שהקב"ה אסרו [אותו] לנח אלא לפי שמשנה אסר עלינו אבמ"ה במה שצוה בסיני שיתקיים איסור אבמ"ה וכמו כן אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה וכן גיד הנשה אין אנו הולכים אחר איסור יעקב אבינו אלא מצות משה רבינו ע"ה הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני וכל אלו מכלל המצות:

(27) המשנה שם. נוהג בטהוה, וְאִינוּ נוֹהֵג בְּטִמְאָה. רַבִּי יְהוֹנָדָה אָמַר, אִף בְּטִמְאָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹנָדָה, וְהֵלָא מִבְּנֵי יַעֲקֹב נֶאֱסַר גֵּיד הַנְּשָׂה, וְעַדִּין בְּהֵמָה טִמְאָה מִתְרַת לְהוֹן. אָמְרוּ לוֹ, בְּסִינֵי נֶאֱמַר, אֲלֵא שְׁנִכְתָּב בְּמִקְוֹמוֹ:

לקוטי שיחות חלק ח עמוד 49 הערה 6. וואָס דערפֿאַר זאָגט דער רמב"ם אָן עיקר גדול, אַז כל מה שאנו מרחיקים או עושים היום, אין אנו עושים אלא במצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה, לא שהקב"ה אמר זה לנביאים שלפניו אֶלְץ וואָס מיר דערווייטערן [מצות לא תעשה] אָדער טוען [מצות עשה] היינט צו טאָג, טוען מיר דאָס נאָר ווייל אַזוי האָט דער אויבערשטער אָנגעזאגט צו משה רבינו ע"ה [בסיני⁶], ניט ווייל ער האָט עס אָנגעזאגט צו פריערדיקע נביאים [פֿאַר משה'ן], און אפילו ניט צו משה'ן פֿאַר מ"ת].

(6) כן מוכרח בכונת הרמב"ם שם. שהרי (א) במשנה שם: בסיני נאמר". (ב) ברמב"ם שם מסיים: הלא תראה מה שאמרו תרי"ג מצות נאמרו לו למשה מסיני כו". אלא שעפ"י צע"ק למה לא מנה בפיה"מ (וכן בפסיקתא דר"כ ר"פ בחודש הג') גם מצות שנצטווה משה לפני מ"ת, שבהן חידוש נוסף (ובפרט שבכמה כת"י הפסיקתא אין תיבת בסיני).

29 ראש אמנה פרק ז.

30 שד"ח מערכת הא' כלל שכא. ראה בסוף.

אנציקלופדי' תלמודית ערך אין לומדים מקודש מ"ת עמוד תרלה. לעומת זה מצינו בהרבה מקומות שלמדו דינים מקודם מתן תורה, כמו: זריזין-מקדימין-למצות, שנאמר: וישכם אברהם בבקר; אסור לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר: וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב; אין-מערבין-שמחה-בשמחה, שנאמר: מלא שבע זאת וגו'; גרושה ואלמנה לא ינשאו עד אחר שלשה חדשים, שנאמר: להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני; נותנים לבתולה י"ב חודש עד הנשואין, שנאמר: תשב הנערה אתנו ימים או עשור; מנין לערב שמשותעבד, שנאמר: אנכי אערבנו מידי תבקשנו; נידוי על תנאי צריך הפרה, מנלן מיהודה; עולה טעונה כלי לשחיטתה, שנאמר: ויקח את המאכלת לשחט, וכאלה רבים. מתוך כך נאמרו חילוקים שונים בדבר: (א) אין למדים גופי מצוה מקודם מתן תורה, אבל למדים אופני קיומה³⁰; (ב) דבר שיש בו טעם וסברא למדים גם מקודם מתן תורה, ודוקא מצוה בלי טעם אלא גזירת הכתוב הוא שאין למדים מקודם מתן תורה; (ג) מה שאפשר ללמוד גם מאחר מתן תורה הוא שאין למדים מקודם מתן תורה, אבל אם אין לנו לימוד מאחר מתן תורה למדים מקודם מתן תורה; (ד) במקום שאין סברא לחלק למדים גם מקודם מתן תורה,

ודוקא במקום שיש לחלק ולומר שהם עשו לצורך ידוע - כגון באבלות על יעקב שהשעה היתה צריכה לכבודו של יעקב - אין למדין משם; (ה) לימודים שהם בתורת גלוי-מילתא וביאורי לשונות ותיבות למדים גם מקודם מתן תורה.

30. "תכסיסי המצוה". כפתור ופרח פ"א.

לקוטי שיחות חלק כה עמוד 142. דאָס איז אַבער אַ דוחק גדול, ווארום מען געפינט בכמה מקומות, אויך אין רמב"ם (אין די הלכות לפנ"ז), אז מ'לערנט אָפּ הלכות אויך פון קודם מ"ת (און ווי מ'זעט עס בשייכות לפרשתנו גופא, אַז דער רמב"ם לערנט אָפּ די הלכה אַז אפילו בחולו של מועד אין נושאים נשים לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת"); און ס'איז ניט קיין סתירה צום כלל פון אין למדין מקודם מ"ת, ווי די פֿאַרשידענע תירוצים והגדרות וואָס שטייען דערביי אין מפרשים. ופשיטא בנדו"ד, וואו דאס איז ניט קיין דין פרטי, נאָר אַ הנהגה כללית, דער דרך אין עבודת הפועלים ע"פ התדברות והסכם הדדי דבני אדם, וואָס דאָס קען מען דאָך אַוואַד אַפֿלערנען פון קודם מ"ת.

31 רמב"ם סוף הלכות מילה. בוא וראה כמה תמונה מילה שלא נתלה למשה רבנו עליה אפלו שפעה אחת אף על פי שהיה בדרך. וכל מצות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות. שפאָמער (דברים כה ט) "אלה דברי הברית אשר צוה יי'", (דברים כה ט) "מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב". וְשֵׁם הוּא אֹמֵר (דברים כה ט) "אתם נצבים היום בלכם" (דברים כה יא) "לעברך בברית יי' אלהיך", הרי שלש בריתות. ועל המילה נכרתו שלש עשרה בריתות עם אברהם אבינו. (בראשית יז ב) "וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵינִי וּבֵינְךָ". (בראשית יז ד) "אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ". וְהִקְמַתִּי אֵת בְּרִיתִי בֵינִי וּבֵינְךָ. לְבְרִית עוֹלָם. (בראשית יז ט) "וְאֶתְּנָה אֵת בְּרִיתִי תְּשֹׁמֵר". (בראשית יז י) "זאת ברית אשר תשמרו". (בראשית יז יא) "וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית". (בראשית יז יג) "וְהָיְתָה בְּרִיתִי בְּבִשְׂרְכֶם". לְבְרִית עוֹלָם. (בראשית יז יד) "אֵת בְּרִיתִי הִפְרֵה". (בראשית יז ט) "וְהִקְמַתִּי אֵת בְּרִיתִי אִתּוֹ. לְבְרִית עוֹלָם". (בראשית יז כא) "וְאֵת בְּרִיתִי אָקִים אֵת יְצִתְּקִי".

32 רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב. והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו. בשפעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חקמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אהב ומשבח ומפאָר

ומתאנה תאנה גדולה לידע השם הגדול. כמו שאמר דוד (תהילים מב ג) "צמאה נפשי לאלהים לאל חי". וכשמתחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד (תהילים ח ד) "כי אראה שמיך מעשי אצבעתיך" (תהילים ח ה) "מה אנוש כי תזכרנו". ולפי הדברים האלו אני מבאר קללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהב את השם. כמו שאמר חכמים בענין אהבה שמתוודע כה אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם:

34 שם פרק ב הלכה ג. כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו נחלק לשלשה חלקים. מהן ברואים שהן מחברים מגלם וצורה והם הוים ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות. ומהן ברואים שהן מחברים מגלם וצורה אבל אינן משתנין מגוף לגוף ומצורה לצורה כמו הראשונים אלא צורתן קבועה לעולם בגלמם ואינן משתנין כמו אלו. והם הגלגלים והכוכבים שבהן. ואין גלמם כשאר גלמים ולא צורתם כשאר צורות. ומהן ברואים צורה בלא גלם כלל והם המלאכים. שהמלאכים אינם גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו:

שם הלכה ד. ומהו זה שהנביאים אומרים שראו המלאך אש ובעל כנפים. הכל במראה הנבואה ודרך חידה. לומר שאינו גוף ואינו כבד בגופות הפגדים. כמו שצאמר (דברים ד כד) "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא" ואינו אש אלא משל. וכמו שצאמר (תהילים קד ד) "עשה מלאכיו רוחות":

שם הלכה ה. ובמה יפרדו הצורות זו מזו והרי אינן גופין. לפי שאינן שוין במציאותן אלא כל אחד מהן למטה ממעלתו של חברו. והוא מצוי מכחו זה למעלה מזה והכל נמצאים מכחו של הקדוש ברוך הוא וטובו. וזהו שרמז שלמה בחקמתו ואמר (קהלת ה ז) "כי גבה מעל גבה שומר":

שם הלכה ו. זה שאמרנו למטה ממעלתו של חברו אינה מעלת מקום. כמו אדם שיושב למעלה מחברו. אלא כמו שאמרנו בשני חכמים שאחד גדול מחברו בחכמה שהוא למעלה ממעלתו של זה. וכמו שאמרנו בעלה שהיא למעלה מן העלוי:

שם הלכה ז. שנוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא. ולפיכך נקראים סיוות הקדוש והם למעלה מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים וכרובים ואישים. כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר מעלות שלקחו הן, ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת הצורה שנקראת סיוות. לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת

כסא הכבוד. ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם המלאכים המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה למעלת דעת בני אדם:

שם הלכה ח. וכל הצורות האלו חיים ומכירין את הבורא ויודעים אותו דעה גדולה עד למאד. כל צורה וצורה לפי מעלתה לא לפי גדלה. אפלו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג אמתת הבורא כמו שהוא אלא דעתה קצרה להשיג ולידע אבל משוגת ויודעת יותר ממה שמשוגת ויודעת צורה שלמטה ממנה. וכן כל מעלה ומעלה עד מעלה עשירית גם היא יודעת הבורא דעה שאין פתח בני האדם המדברים מגלם וצורה יכול להשיג ולידע כמוה. והכל אינן יודעין הבורא כמו שהוא יודע עצמו:

שם הלכה יא. דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה. ובאור כל העקרין שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרפכה:

36 שם פרק ד הלכה י. כל הדברים האלו שדברנו בענין זה פמר מדלי הם ודברים עמקים הם. אבל אינם בענין עמק פרק ראשון ושני. ובאור כל אלו הדברים שפפרק שלישי ורביעי הוא הנקרא מעשה בראשית. וכך צווי החכמים הראשונים שאין דורשין בדברים האלו ברבים אלא לאדם אחד מודיעין דברים אלו ומלמדו אותן:

37 שם הלכה יב. בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם פיוצא בו ויראה חקמתו של הקדוש ברוך הוא בכל היצורים וכל הברואים. מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהב המקום ברוך הוא. ויירא ויפחד משפלותו ונדלותו וקלותו כשצריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים. וכל שכן לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגלמים שלא נתחברו בגלם כלל. וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בוישה וקלמה ריק וחסר:

שם הלכה יא. ומה בין ענין מעשה מרפכה לענין מעשה בראשית. שענין מעשה מרפכה אפלו לאחד אין דורשים בו אלא אם פן הנה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי הפרקים. וענין מעשה בראשית מלמדו אותו ליחיד אף על פי שאינו מבין אותו מדעתו ומודיעים אותו כל מה שיוכל לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדו אותו לרבים. לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פרוש ובאור כל הדברים על ברין:

38 ספר המצות מ"ע ג. היא שצונו באהבתו יתעלה. וזה שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה, וזאת היא האהבה המחוייבת, ולשון ספרי לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך איני יודע כיצד אוהב את המקום תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. הנה בארנו לך שבהתבוננות תעלה בידך ההשגה ותגיע ההנאה ותבא האהבה בהכרח. וכבר בארנו שזאת המצוה גם כן כוללת שנהיה קוראים לבני האדם כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה שאתה כשתאהב איש אחד תספר בשבחיו ותרכה בהם ותקרא בני האדם לאהוב אותו וזה עד"מ כן בשתאהב אותו יתעלה באמת כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו אתה קורא בלי ספק הסכלים והפתיים לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו. ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבה על הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ור"ל כמו שאברהם מפני שהיה אוהב כמו שהעיד הכתוב אברהם אוהבי וזה בעוצם השגתו קרא בני האדם להאמין בשם מרוב אהבתו כן אתה אוהב אותו עד שתקרא אליו בני האדם. (בפרשת ואתחנן, מדע הלכות יסודי התורה פרק ב'):

39 קנאת סופרים. ביאר הרב שהמצוה הזאת היא מתקיימת בהתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה וזוהי מצות האהבה שהנרצה בזה אצל הרב שהאהבה היא נמשכת בחיוב מן ההשכלה לפי שבענינים השכלים שאין מבוא בהם מצד הדמיון כי אם ימשכו מפאת השכל לבד אין הבדל בין השכל והדמיון כי אם בחילוף השם לבד אמנם בעצמותם ייוחדו וזהו ג"כ מכוון אצל הרב בחיבורו הגדול פ"ב מהל' יסודי התורה וז"ל והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים וגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך וקץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר וכו'. וכוללת ג"כ מה שיקרא לבני אדם לעבודתו ית' ולהאמין בו כמו שהיה עושה אברהם אבינו ע"ה כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן ולזה נאמר עליו אברהם אוהבי. ועם זה יתכן לומר דצווי האהבה היינו שנצטוינו על ההתבוננות במצותיו ומעשיו ומהתבוננות הזה האהבה נמשכת על כל פנים. באופן שההתבוננות הוא בחירי ועליו יובן הצווי של ואהבת אבל האהבה עצמה היא ענין מסובב ונמשך על כל פנים מן ההתבוננות. ונ"ל שלזה רמזו רז"ל בספרי פ' ואתחנן באמרם והיו הדברים שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה וכמו שפירש הרא"ם ז"ל שם שבעשיית המצוה

יטה לבבו לחקור על המצוה הוא הבורא את העולם וישים את לבו מתוך כך להתבונן במעשיו וברואיו הנפלאים. ויראה מהן חכמתו ית' ומיד יאהבנו ויתאוה לדעת אותו ולהשיגו וכו' ע"כ. ויכוון זה עם לשון הרב כאן שכתב שמצוה זו היא מתקיימת בהתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו. ומה שלא כתב בחיבור היד ההתבונן במצות אלא מעשיו וברואיו הנפלאים לבד, משום דהתם בעיון מעשה בראשית איירי ולא שייך שם באותו ענין להזכיר מצותיו כי ההתבוננות במצות שייך לענין אחר דהיינו תלמוד התורה שיבאר בו הרב כל הצורך לקמן בהל' ת"ת, כי ידוע למבינים שמירת הסדר להרב ז"ל בחיבור היד לבאר הדינים כפי החלוקה הישרה שנחלקו מאמריו ולשונות כל אחד מהם במקומו הראוי לו לפי ענינו: **ושתהיה** האהבה נמשכת על כל פנים מההתבוננות בפעולותיו ית' כמו שביארתי לעיל בדעת הרב, ראיתי בדברי הרב רב סעדיה גאון שגם הוא יכוין לזה בס' האמונות מאמר כ' וז"ל וכאשר יגיע האדם אל ידיעת הענין הזה הדק בדרך ההגדה ודאית האותות והמופתים תאמינהו נפשו וכו' עד ותשגה באהבתו אהבה שלמה שאין בה ספק כמ"ש ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו':

אגרות קודש לאדמו"ר מהוריי"צ חלק ג עמוד תכו. אז איך בין אלט געווען זיבן יאהר (בשנת תקנ"ו) האט דער זיידע שבת פרשת ואתחנן געזאגט א תורה אויף דעם פסוק ואהבת את הוי' אלקיך וגו', און האט געפרעגט די קשיא פון הרב המגיד ממעזריטש נ"ע. אהבה איז דאך א מדה שבלב, ואהבת איז דאך מלשון ציווי, אויף א מדה שבלב ווי איז שייך א ציווי, ותירץ כי הציווי הוא על ההתבוננות, ובתוך הדברים אמר, כי ואהבת לרעך כמוך הוא כלי לאהבה את הוי' אלקיך, אהבת ישראל איז די כלי פון אהבת ד'.

דרך מצותיך מצות אהבה. ולהיות כן עיקר כוונת הצווי במצות האהבה הוא על החכ' דוקא כאמרו דע את אלקי אביך כו' וזכרת כו' שעל ידי הזכרון של השכל וההתבוננות יתפעלו המדות באהבה ממילא. וזהו ואהבת לשון עתיד ולשון ציווי שלאחר ההתבוננות ממילא תבוא האהבה ואין צריך לרדוף אחר' אדרבה כל הרודף כו'. והציווי הוא על ההתבוננות והיגיעה במוח בלבד וכמאמר אוי לבשר שלא נתיגע ביראה כו' וד"ל.

41 רמב"ם הלכות דעות פרק ד הלכה כא. וְכָל הַמְּנַהֲגוֹת הַטּוֹבִים הָאֵלוּ שְׁאֵמְרָנוּ אֵין רְאוּי לְהִגְדֵּן אֶלָּא

הַפְּרִיא. אֲכַל הַחֹלֶה אוּ מִי שֶׁאֶחָד מֵאֵיבָרָיו חֹלֶה אוּ מִי שֶׁנֶּהֱגַהּ מִנֶּהֱגַהּ רַע שְׁנַיִם רַבּוֹת. יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם דְּרָכִים אַחֲרֵים וְהַנֶּהֱגוֹת כְּפִי חֲלָיו כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסֵפֶר הַרְפּוּאוֹת. וְשֵׁנִי נֶסֶת תְּחִלַּת חַיִּי:

לקוטי שיחות חלק כג עמוד 35. אין הלכות דיעות שרייבט דער רמב"ם אַ גאַנצן פרק ווי אַ מענטש דארף זיך פירן אין עניני אכילה ושת' וכו' הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, וואָס פון דעם וואָס דער רמב"ם האָט דאָס אַרײַני געשטעלט בספרו יד החזקה, א ספר פון הלכות הלכות, איז מובן אַז די הוראות זיינען (ניט ע"ד ווי די הוראות הרופא, וואָס דער חולה דארף זיי פאלגן מצד ונשמרתם מאד לנפשותיכם וכיו"ב, אָבער דברי הרופא זיינען ניט דברי תורה - נאָר אַז זיי גופא זיינען) א חלק פון הלכות ודברי תורה. ובפרט אַז דער רמב"ם איז זיך ניט מסתפק מיט זאָגן הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא שהרי כו' לפיכך צריך האדם להרחיק עצמו מדברים המאבדין את הגוף ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים", און מסיים זיין אַז מ'זאל מעיין זיין אין ספרי הטבעיים וספרי הרפואה וכו' וועלכע דברים זיינען מאבד (וע"ד ווי ער שרייבט בסוף פון דעם פרק עצמו אַז אַ חולה דארף האָבן אַנדערע הנהגות כמו שיתבאר בספרי הרפואות"). פון דעם וואָס ער רעכנט אויס בפרטיות ווי און וואָס מען דארף עסן וכו', איז מובן אַז די פרטים זיינען הלכות הלכות", דברי תורה אזוי ווי די אַנדערע ענינים אין ספר היד; ועוד נפק"מ למעשה - בשעת א איד לערנט אין הלכות דיעות אט די פרטי ענינים וואָס ריידן ווי מען דארף זיך פירן באכילה ושת' כו' איז ער מקיים מצות תלמוד תורה און איז מחוייב פאר דעם צו זאָגן ברכת התורה [און אזוי איז אויך מובן לגבי די הלכות פון רמב"ם (אין פ"ג ו(רוב) פ"ד פון הלכות יסודי התורה) וועלכע ריידן וועגן די כוכבים און מלאכים כו', און עאכו"כ די מערערע פרקים פון תכונה אין הלכות קידוש החודש, וכיו"ב].

עפ"ז וועט מען אויך פארשטיין בנדו"ד, בנוגע די עניני רפואה כו': ווען תורה רעדט וועגן הוראות בעניני רפואה וסגולות כו', איז זי מדברת בעצם בעליונים", ד. ה. בעצם און צום אַלעם ערשטן ווערן זיי גע- מיינט ווי זיי זיינען ברוחניות, און ערשט דערנאך (ווי אַ תוצאה פונעם עצם און אַ המשכה ממנו) ווערן זיי נשתלשל און קומען אַראָפּ למטה אין גשמיות ורומזות בשניות בתחתונים. און ווי די ענינים זיינען ברוחניות, זיינען זיי נצחיים און מצד זייער רוחניות'דיקן שורש איז זייער

תועלת ורפואה פאַראַן אַלעמאַל. ובפשטות: די עניני הגוף - אכילתו, רפואתו כו' - ווערן נשתלשל פון די זעלבע ענינים ווי זיי זיינען באַ אים בנפשו; איז בנוגע דער אכילה ובריאות רוחניות פון נפש, האָבן די רפואות וסגולות ווי זיי זיינען בעל- יונים, ברוחניות - אַ תוקף נצחי, אין וועלכן ס'איז ניטא קיין שינוי. נאָר ווי די ענינים קומען אַראָפּ בהשתלשלות למטה אין גשמיות, קען זיין אַ חילוק: אין אַ זמן פון שנים כתיקונן, האבן די ענינים אויך דא למטה דעם זעלבן תוכן ווי זייענדיק למעלה, ובמילא - העלפן די רפואות וסגולות אויך בפשטות. - משא"כ ווען עס ווערט אַ שינוי (און ירידה) בעולם - דעמאלט קענען די ענינים רוחניים ניט אַראָפּקומען למטה מיט דער גאַנצער שלימות, דעריבער ווערט אַ שינוי בנוגע זייער פעולה אַלס רפואת הגוף - און די הוראות הנ"ל בלייבן נאר ברוחניות.

(47) רמב"ם שם פרק ד הלכה יג. וְעִנְיָי אַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלוּ שֶׁבְּחֻמֵּשׁ מִצְוֹת הָאֵלוּ הֵם שֶׁחֻמֵּי הָרִאשׁוֹנִים קוֹרְאִין אוֹתוֹ פְּרָדָס כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ אַרְבָּעָה נִכְנָסוּ לְפָרָדָס. וְאֵף עַל פִּי שֶׁגְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ וְחֻמֵּי גְדוּלִים הָיוּ לֹא פָלֵם הֵנָּה בְּהֵן פֶּחַ לִידַע וְלִהְשִׁיג כָּל הַדְּבָרִים עַל בְּרִיָּן. וְאֵנִי אוֹמֵר שֶׁאִין רְאוּי לְטַיֵּל בְּפָרָדָס אֲלֵא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא כְּרִסוֹ לְחֵם וּבְשֵׁר. וְלְחֵם וּבְשֵׁר הוּא לִידַע הָאִסוּר וְהַמִּתֵּר וְכִיּוֹצֵא בְּהֵם מִשְׁאֵר הַמִּצְוֹת. וְאֵף עַל פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלוּ דְּבָר קֶטָן קְרָאוּ אוֹתָן חֻמֵּי שְׁהָרִי אָמְרוּ חֻמֵּי דְּבָר גְּדוֹל מַעֲשֵׂה מְרַבָּה וְדְּבָר קֶטָן הַנִּיּוֹת דְּאֵבִי וְרַבָּא. אֵף עַל פִּי כֵן רְאוּיִן הֵן לְהַקְדִּימָן. שֶׁהֵן מִיִּשְׁבִּין דַּעְתוֹ שֶׁל אָדָם תְּחִלָּה. וְעוֹד שֶׁהֵם הַטּוֹבָה הַגְּדוּלָּה שֶׁהַשְּׁפִיעַ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשׁוּב הָעוֹלָם הַזֶּה כְּדִי לְנַחַל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּדְעֵם הַכֵּל קֶטָן וְגְדוֹל אִישׁ וְאִשָּׁה בַּעַל לֵב רַחֵב וּבַעַל לֵב קָצָר:

(48) שם פרק ב הלכה א. הָאֵל הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הֵנָּה מִצְנָה לְאֶהָבָו וְלִירְאָה אוֹתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ה) "וְאֶהָבָת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". וְנֶאֱמַר (דברים ו יג) "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא":

שם הלכה ב. וְהֵיאֵף הִיא הַדְּרָף לְאֶהָבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ. בְּשִׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרִוּאָיו הַנִּפְלְאִים הַגְּדוּלִים וְיִרְאָה מִהֵן חֻמֵּי שֶׁאִין לָהּ עֲרָף וְלֹא קִץ מִיָּד הוּא אוֹהֵב וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר וּמְתַאֲנֶה תְּאֵנָה גְּדוּלָּה לִידַע הַשֵּׁם הַגְּדוֹל. כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד (תהילים מב ג) "צִמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חַי". וְכִשְׁמַחְשֵׁב בְּדְבָרִים הָאֵלוּ עֲצָמָן מִיָּד הוּא נִרְתַּע לְאַחֲרָיו וּיִפְחַד וְיִוָּדַע שֶׁהוּא בְּרִיָּה קְטָנָה שֶׁפָּלָה אֶפְלָה עוֹמְדָת בְּדַעַת קְלָה מְעוּטָה לְפָנֵי תְּמִים דַּעוֹת. כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד (תהילים ח ד) "כִּי אֲרָאָה שְׁמַיִם מַעֲשֵׂי אֲצַבְעֶיךָ" (תהילים ח ה) "מָה אֲנוֹשׁ כִּי תִנְפְּרוּנִי". וְלִפִּי הַדְּבָרִים הָאֵלוּ

אני מבאר פללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהב את השם. כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם:

50 ספרי ואתחנן ו, ו. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, רבי אומר למה נאמר, לפי שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, איני יודע כיצד אוהבים את המקום תלמוד לומר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, תן הדברים האלה על לבך שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו.

רמב"ם הלכות תשובה פרק י הלכה ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלבד של אדם עד שישנה בה תמיד פראוי ונעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה. כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך. אינו אוהב הקדוש ברוך הוא אלא בדעת שידעהו. ועל פי הדעה שהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם לחדד עצמו להבין ולהשפיל בתקנות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי פח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה:

ספר המצות מ"ע א. היא הצווי אשר צונו בהאמת האלהות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים, והוא אמרו אנכי ה' אלהיך. ובסוף גמרא מכות (דף כ"ג:) אמרו תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני, מאי קראה תורה לנו משה, ר"ל מנין תור"ה. והקשו על זה ואמרו תורה בגימטריא תרי"א הוי, והיה המענה אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום. הנה נתבאר לך שאנכי ה' מכלל תרי"ג מצות, והוא צווי באמונת האלהות כמו שבארנו. (בפרשת וישמע יתרו, מדע הלכות יסודי התורה פ"א):

רמב"ם הלכות תשובה שם הלכה ג. וכיצד היא האהבה הראויה. הוא שיהיה את ה' אהבה גדולה יתרה ענה מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חלי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעשה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהבו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך. והוא ששלמה אמר דרך משל (שיר השירים ב ה) "כי חולת אהבה אני". וכל שיר השירים משל הוא לענין זה:

שה"ג קו"א ד"ה הנה.** מכש"כ וק"ו שראוי ונכון ליתן נפשינו ממש עליה והיא חובה של תורה ממש למביני מדע תועלת ההתבוננות ועומק הדעת קצת כל חד לפום שיעורא דיליה בסדור שבחו של מקום ב"ה בפסוקי דזמרה ושתי ברכות שלפני ק"ש יוצר ואהבה לעורר בהן האהבה המסותרת בלב כל ישראל לבא לבחי' גילוי בהתגלות הלב בשעת ק"ש עצמה שזאת היא מצות האהבה שבפסוק ואהבת גו' בכל לבבך גו' הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה ושרשה ומקור לכל רמ"ח מ"ע.

שיעורים בספר התניא שם הערה 11. צע"ק (בסהמ"צ להרמב"ם היא מ"ע ג'. בזח"א יא, ב: יראה, ב' - אהבה, ג' - ידיעת ה' וכו'). ולהעיר מל' חז"ל (ע"ז עג, א) ראשון ראשון בטל". ולהעיר מתניא חינוך קטן דאהבה שרש לכל מ"ע (כולל גם מ"ע דיראה (שורש מל"ת) ובמילא) שורש כל המצות.

51 רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה ה. וכאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלקמה. ולא קנאה ומתחרות. שהטובה תהיה משפעת הרבה. וכל המעדינים מצויין כעפר. ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי פח האדם. שצאמר (ישעיה יא, ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה' פנים לים מכסים":

54 רמב"ם הלכות תשובה פרק ט הלכה ב. ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאייהם וחקמייהם לימות המשיח כדי שינוחו מפלכיות שאינן מניחות להן לעסק בתורה ובמצות פהגן. וימצאו להם מרגוע וירבו בתקמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והתקמה והצאמר (ישעיה יא ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה'". ונצאמר (ירמיה לא לג) "ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו". ונצאמר (יחזקאל לו כו) "ונהרתי את לב האבן מבשרכם". מפני שאותו המלך שיעמד מנרע דוד בעל חקמה יהיה יתר משלמה. ונביא גדול הוא קרוב למשה רבנו. ולפיכך ילמד כל העם יורה אותם דרך ה'. ויבואו כל הגוים לשמעו שצאמר (ישעיה ב ב) "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים". וסוף כל השכר פלו ובהטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא. אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם פמנהגו הולך אלא שהמלכות

תחזר לישׁראל. וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד:

56) רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ג. כל מה שפרא הקדוש ברוך הוא בעולמו נחלק לשלשה חלקים. מהו ברואים שהן מחברים מגלם וצורה והם הזים ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות. ומהו ברואים שהן מחברים מגלם וצורה אבל אינן משתנים מגוף לגוף ומצורה לצורה כמו הראשונים אלא צורתן קבועה לעולם בגלמם ואינן משתנים כמו אלו. והם הגלגלים והכוכבים שבהן. ואין גלמם כשאר גלמים ולא צורתם כשאר צורות. ומהו ברואים צורה בלא גלם כלל והם המלאכים. שהמלאכים אינם גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו:

57) רמב"ם שם פרק ד הלכה י. כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם ודברים עמקים הם. אבל אינם בענין עמק פרק ראשון ושני. ובאור כל אלו הדברים שפירק שלישי ורביעי הוא הנקרא מעשה בראשית. וכך צווי החכמים הראשונים שאין דורשין בדברים האלו ברבים אלא לאדם אחד מודיעין דברים אלו ומלמדין אותן:

58) שם הלכה יא. ומה בין ענין מעשה מרפכה לענין מעשה בראשית. שענין מעשה מרפכה אפילו לאחד אין דורשים בו אלא אם כן הנה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי הפרקים. וענין מעשה בראשית מלמדין אותו ליחיד אף על פי שאינו מבין אותו מדעתו ומודיעים אותו כל מה שיכול לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדין אותו לרבים. לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פרוש ובאור כל הדברים על ברנן:

62) רמב"ם שם פרק ב הלכה ד. ומהו זה שהנביאים אומרים שראוי המלאך אש ובעל כנפים. הכל במראה הנבואה ודרך חידה. לומר שאינו גוף ואינו כבוד כגופות הכבדים. כמו שפאמר (דברים ד כד) "כי ה' אלהיך אש אכלה הוא" ואינו אש אלא משל. וכמו שפאמר (תהילים קד ד) "עשה מלאכיו רוחות":

63) רמב"ם שם פרק א הלכה י. מהו זה שבקש משה רבנו להשיג כשפאמר (שמות לג יח) "הראני נא את כבודך". בקש לידע אמתת המצאו של הקדוש ברוך הוא עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידעת אהד מן האנשים שראה פניו ונחקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים. כך בקש משה רבנו להיות

מציאות הקדוש ברוך הוא נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שיידע אמתת המצאו כפאשר היא. והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם הסי שהוא מחבר מגוף ונפש להשיג אמתת דבר זה על בריו. והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו. עד שהשיג מאמתת המצאו דבר שנפרד הקדוש ברוך הוא בדעתו משאר הנמצאים. כמו שיפרד אהד מן האנשים שראה אחריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים. ועל דבר זה רמז הפתוב ואמר (שמות לג כג) "וראית את אחרי ופני לא יראו":

שם הלכה ט. אם כן מהו זה שפתוב בתורה "ותחת רגליו". (שמות לא יח) "פתובים פאצבע אלהים". "יד ה'" "עיני ה'". "אזני ה'". וכיוצא בדברים האלו. הכל לפי דעתו של בני אדם הוא שאינן מפירין אלא (הנפוחות) [הגופות] ודברה תורה פלשון בני אדם. והכל כנויים הן. שפאמר (דברים לב מא) "אם שנותי בראק חרבי". וכי חרב יש לו ובחרב הוא הורג אלא משל והפל משל. ראנה לדבר שנביא אהד אומר שראה הקדוש ברוך הוא (דניאל ז ט) "לבושיה פתלג חור". ואהד ראהו (ישעיה סג א) "חמוץ בגדים מפצרה". משה רבנו עצמו ראהו על הים כגבור עושה מלחמה. ובסיני פשליח צבור עטוף. לומר שאין לו דמות וצורה אלא הכל במראה הנבואה ובמחנה. ואמתת הדבר אין דעתו של אדם מבין ולא יכולה להשיגו ולחקרו. וזה שפאמר הפתוב (איוב יא ז) "החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא":

שם פרק ב הלכה ח. וכל הצורות האלו חיים ומפירין את הבורא ויודעים אותו דעה גדולה עד למאד. כל צורה וצורה לפי מעלתה לא לפי גדלה. אפילו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג אמתת הבורא כמו שהיא אלא דעתה קצרה להשיג ולידע אבל משגת ויודעת יותר ממה שמשגת ויודעת צורה שלמטה ממנה. וכן כל מעלה ומעלה עד מעלה עשירית גם היא יודעת הבורא דעה שאין כח בני האדם המחברים מגלם וצורה יכול להשיג ולידע כמותה. והכל אינן יודעין הבורא כמו שהוא יודע עצמו:

שם הלכה י. הקדוש ברוך הוא מפיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא. ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין. שאין אנו ונדעתנו אהד אבל הבורא יתברך הוא ונדעתו וסיוו אהד מכל צד ומכל פנה ובכל דרך יחוד. שאלמלי הנה סי בסיים ויודע בדעה חוץ ממנו היו שם אלהות הרבה הוא וסיוו ונדעתו. ואין הדבר כן אלא אהד

מִכָּל צַד וּמִכָּל פֶּנֶה וּבְכָל דָּרֶךְ יַחֲזֵד. נִמְצְאָתָּ אַתָּה אוֹמֵר
הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַיֹּדֵעַ וְהוּא הַדֹּעַ עֲצֻמָּה הַכֹּל אֶחָד. וְנִדְבָר
זֶה אֵין כֹּחַ בְּפִה לְאֹמְרוֹ וְלֹא בְּאֵזֶן לְשִׁמְעוֹ וְלֹא בְּלֵב הַאֲדָם
לְהַפְּרִירוֹ עַל בְּרִיו. וּלְפִיכָּךְ אוֹמֵר חַי פְּרֻעָה וְחַי נִפְשָׁךְ וְאֵין
אוֹמֵר חַי ה' אֱלֹהֵי חַי ה'. שְׂאֵין הַבּוֹרָא וְחַייו שְׁנַיִם כְּמוֹ חַי
הַגּוֹפִים הַחַיִּים אוֹ פְּחַי הַמַּלְאָכִים. לְפִיכָּךְ אֵינוֹ מְפִיר
הַבּוֹרָאִים וְיוֹדֵעַם מִחֲמַת הַבּוֹרָאִים כְּמוֹ שְׂאֵנוּ יוֹדְעִין אוֹתָם
אֱלֹהֵי מִחֲמַת עֲצֻמוֹ יָדַעַם. לְפִיכָּךְ מְפַנֵּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ עֲצֻמוֹ
יֹדֵעַ הַכֹּל שֶׁהַכֹּל נִסְמָךְ לוֹ בְּהִנְיָתוֹ:

הלכות תשובה פרק ח הלכה ב. העולם הבא אין בו גוף
וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי
השרת. הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתיה
ולא דבר מפל הדברים שגופות בני אדם צריכין להן
בעולם הזה. ולא יאָרע דבר בו מן הדברים שמתאָרעין
לגופות בעולם הזה. כגון וְשִׁיבָה וְעִמִּידָה וְשִׁנָּה וְיִמִּיתָה
וְעֵצָב וְשִׁחוֹק וְכִיּוּצָא בְהֵן. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים הַרְאִישׁוֹנִים
(גמרא ברכות יז א) "הָעוֹלָם הַבָּא אֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא
שְׁתִּיָּה" וְלֹא תְשִׁמִּישׁ (גמרא ברכות יז א) "אֱלֹהֵי צַדִּיקִים
יוֹשְׁבִים וְעֲטוּרֹתֵיהֶם בְּרִאשֵׁיהֶן וְנִהְיִין מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה". הַרִי
נִתְבָּרַר לָךְ שְׂאֵין שֵׁם גּוֹף לְפִי שְׂאֵין שֵׁם אֲכִילָה וְשְׁתִּיָּה.
וְזֶה שְׂאֵמְרוּ צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין דָּרֶךְ חַיָּה אָמְרוּ. כְּלוֹמֵר
הַצַּדִּיקִים מְצוּיִין שֵׁם בְּלֹא עֵמֶל וּבְלֹא יְגִיעָה. וְכֵן זֶה
שְׂאֵמְרוּ עֲטוּרֹתֵיהֶן בְּרִאשֵׁיהֶן כְּלוֹמֵר דַּעַת שְׂיַדְעוּ שֶׁבְּגִלְתָּה
זְכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא מְצוּיָה עִמָּהֶן וְהִיא הַעֲטָרָה שְׂלֵהֶן
כְּעִנְיָן שְׂאֵמְרָ שְׂלֵמָה (שיר השירים ג יא) "בְּעֲטָרָה שְׂעֻטָרָה
לוֹ אָמוֹ". וְהַרִי הוּא אוֹמֵר (ישעיה לה י) "וְשִׁמְחַת עוֹלָם עַל
רֵאשִׁים" וְאֵין הַשְּׂמִחָה גּוֹף כְּדֵי שְׁתַּנּוּחַת עַל הָרֵאשׁ. כָּךְ
עֲטָרָה שְׂאֵמְרוּ חֲכָמִים כָּאֵן הִיא הַיְדִיעָה. וּמַהוּ זֶה שְׂאֵמְרוּ
נִהְיִין מִזֵּיו הַשְּׂכִינָה. שְׂיֹדְעִים וּמְשִׁיגִין מִמְּאֻמַּת הַקְּדוּשׁ
כְּרוֹף הוּא מַה שְׂאֵינָם יוֹדְעִים וְהֵם בְּגוֹף הָאֶפֶל הַשְּׂפָל:

פירוש המשניות להרמב"ם הקדמה לפרק חלק. דע
כי כשם שלא ישיג הסומא את הצבעים, ולא ישיג חרש
את הקולות, ולא הסריס תאוות המשגל, כך לא ישיגו
הגופות תענוגות הנפשיים. וכשם שאין הדג מכיר יסוד
האש מפני שהוא רוי בהפכו, כך לא יודע בעולם הזה
הגשמי תענוגי העולם רוחני לפי שאין אצלינו כלל עונג
זולת עונג הגופות בלבד השגת החושים מן המאכל
והמשתה והתשמיש, וכל שהוא חוץ מזה רי הוא אצלינו
בלתי צצוי ולא נכירהו ולא נשיגהו בעיון אשון אלא
אחרי חקירה מרובה.

65 פירוש המשניות להרמב"ם חגיגה פרק ב משנה

א. אומר שאסור לדרוש בסתרי עריות אא"כ הם
השומעין פחות משלשה והטעם שלא יתעסק האחד
להקשות על הרב והשנים להקשות זה עם זה ויטרדו
מחשבתם ולא יבינו המשפט הישר בסתרי עריות. ומרוב
תאות בני אדם בזה הענין יורו היתר לעצמן כשיפול
ביניהן ספק מה ששמעו מן הרב והולכין להקל. ואמרו
לא במעשה בראשית בשנים כל שכן אם הם יותר ואמרו
כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ואין שנים
שואלין והטעם כבר זכרנוהו בפתיחת דברינו בזה
החבור. והוא כי ההמון אינם יכולים להבין אותן הענינים
ואינם מתלמדין אלא מאחד לאחד בקבלה כי מעט מזעיר
הוא מה שישכילו מהם ההמון וכשישמעם הסכל תשתבש
אמונתו ויחשוב שהם סותרין האמת והוא האמת והנכון.
ומעשה מרכבה אין דורשיין בו כלל אפילו ליחיד אלא
א"כ היה כמו שאמרו חכם ומבין מדעתו. והוא שיתעורר
מעצמו ויבין הכוונה מעצמו ולא יהיה צריך לפירוש אלא
שרומזין לו הרמזים והוא סובר בהן סברתו ושקול דעתו.
וזה ענין אמרם מוסרים לו ראשי פרקים לפי שיש שם
ענינים הרבה יתצירו בנפשות השלמים מבני אדם ואם
פירש אותם אדם בלשונו ודמם בדמיונות יתקשו ויצאו
מן הכוונה. ושמע ממני מה שנתבאר לי לפי מחשבתי
ממה שראיתי מדברי החכמים. והוא שהם מבינים
במעשה בראשית החכמה הטבעית וההעמקה בהתחלות
המציאות. ורוצים במעשה מרכבה חכמת אלהית שהוא
הדבור בכל המציאות ובמציאות הבורא בידיעתו ותארו
והיוב כל הנמצאים ממנו והמלאכים והנפש והשכל הדבק
באדם ומה שיהיה אחר המיתה ולפי שגדלו אלו החכמות
השתיים הטבעית והאלהית וראוי להם להיותם גדולות
ומנעו מללמדם כשאר החכמות הלמודיות. ונודע כי כל
אדם בטבעו משתוקק לכל החכמות כולם בין יהיה טפש
או חכם והאדם על כל פנים מחשב באלו השתי חכמות
בתחילת מחשבתו וישליט מחשבתו עליהם בלי התחלות
ובלי מדרגות בחכמות מנע זה ללמדם והזהיר עליו ואמר
להפחיד אותו המשליט דעתו בהתחלות מבלי הקדמות
כמו שבארנו כל המסתכל בארבעה דברים וכו'. ואמר
להכניע המשליט שכלו ומחשבתו בדברים האלהיים
בדמיונו המופשט בלי התחלה בחכמות: כל שלא חס על
כבוד קונו ראוי לו כאילו לא בא לעולם פירוש כי העדרו
מן האנושית* והיותו כשאר בעלי חיים טוב למציאות
ממציאות אדם מפני שמבקש לדעת הדבר חוץ מדרכו
ועל מה שאינו בטבעו כי לא ידמה מה למעלה ומה למטה
אלא אויל בצורת הנמצאים וכשירצה האדם הערום מן
החכמה לחשוב עד שידע מה שעל השמים ומתחת לארץ

בדמיונו הנפסד שהוא מדמה אותם כמו בית ועלייה וכמו כן מה שהיה קודם שנבראו השמים ומה שיהיה אחר שיפסדו השמים תוציא אותו זו המחשבה אל השגעון ותמהון הלבב. וענין זו המלה המפוארה וזה בעזר האלהי. באמרם כל שלא חס על כבוד קונו רוצה בו מי שלא יחוס ויחמול על שכלו כי השכל הוא כבוד השם ושאינו יודע שיעור זה הדבר שניתן לו נשתלח עם תאותו ונמשל כבהמות. וכן אמרו מי שלא חס על כבוד קונו זה בהעובר עבירה בסתר. ואמרו במקום אחר אין המנאפין מנאפין עד שתכנס בהן רוח שטות וזה אמת כי בעת התאוה איזו תאוה שתהיה אין השכל שלם. ומה שהביא זה הענין בזה המקום היה למה שאמר במה שקדם הן הן גופי תורה. וכן מנעו בגמרא ללמדם בפרהסיא והזהירו על זה מאד ויעצו שילמדם האדם בינו לבין עצמו ולא יגלם לזולתו וסמכו זה למאמר שלמה שאמר בזה הענין על דרך משל דבש וחלב תחת לשונך:

הקדמה למורה נבוכים. כבר ביארנו בחיבורינו ההלכתיים (פה"מ חגיגה ב,א; יסודי התורה פרקים א-ד) כללים מן הלימוד הזה והערנו על עניינים רבים, וצינו בהם **שמעשה בראשית** הוא מדע הטבע, **ומעשה מרכבה** הוא מדע האלוהות (=המטפיזיקה), וביארנו את דבריהם ["אין דורשין בעריות בשלושה, ולא במעשה בראשית בשניים] **ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו** [...] **מוסרין לו ראשי הפרקים** (בבלי חגיגה יג,א). על כן אל תבקש ממני כאן יותר **מראשי הפרקים**. ואפילו התחלות אלו אינן מסודרות בחיבור הזה ולא רצופות אלא מפוזרות ומעורבות בעניינים אחרים שארצה לבאר. כי כוונתי היא שהאמיתות יציצו מבין הדברים ושוב ייעלמו, כדי שלא נצא נגד הכוונה האלוהית – שאין להתנגד לה – שוקסירה מהמון בני האדם את דברי האמת המיוחדים להשגתו, שנאמר: **"סוד ה' ליראיו"** (תהילים כה, יד).

מורה נבוכים חלק ג פרק מה. ידוע שיש אנשים שצורות פניהם דומות לצורת אחד משאר בעלי החיים, כך שאתה רואה אדם שכאילו פניו דומים לפני אריה, ואדם אחר כאילו פני שור, וכיוצא בהם; ומכנים את בני האדם על פי הדמויות האלה, הנוטות לדמויות פני בעלי החיים. כך מה שאמר (יחזקאל) **"פני שור"**, **"פני אריה"** ו**"פני נשר"** (יחזקאל א, י) – כולם אינם אלא **"פני אדם"** (שם) הנוטים לאותן צורות של מינים אלה. הוכחות מן הפסוקים הסמוכים ומן המראה השני על דבר זה יורו לך שתי ראיות. האחת, דבריו על החיות

בהכללה: **"וְנָה מְרֵאִיקָן: דְּמוֹת אָדָם לְהִנָּה" (שם,ה)**, ולאחר מכן תיאר כל חיה מהן, שיש לה **"פני אדם"** ו**"פני שור"** ו**"פני אריה"** ו**"פני נשר"**. והראיה השנייה היא ביאורו במרכבה השנייה, שהביא אותה כדי לבאר עניינים שנתרו סתומים במרכבה הראשונה. הוא אמר במרכבה השנייה: **"וְאֶרְבָּעָה פָּנִים לְאֶחָד: פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַקְּרוֹב, וּפְנֵי הַשְּׁנַי פְּנֵי אָדָם, וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיָה, וְהַרְבִּיעִי פְּנֵי נֶשֶׁר"** (שם י, ד). הרי שאמר במפורש שמה שאמר עליו **"פני שור"** הוא **"פני הכרוב"**; ו**"כרוב"** הוא אדם צעיר. והוא הדין בשני הפנים הנותרים. הוא השמיט את **"פני השור"** גם כדי להסב את תשומת הלב על ידי גיזרון מסוים, כמו שרמזנו על כך. לא ייתכן לומר **"שמא זוהי השגת צורות אחרות?"**, כי הוא אמר בסוף התיאור השני: **"היא הסִיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּנֶהַר כְּבָר"** (יחזקאל י, כ). הרי התבאר מה שהתחלנו לבאר.

66 מורה נבוכים חלק א פרק נח. דע שתיאור האל יתהדר ויתרומם בשלילות הוא התיאור הנכון שאין נלווה אליו שום אי דיוק, ושאין בו חסרון ביחס לאל כלל ועיקר. ואילו בתיאורו בחיובים יש, כמו שביארנו שיתוף וחסרון. עיין שם.

67 שם פרק נט. יכול השואל לשאול: כיוון שאין עצה להשיג את אמיתת עצמותו, וההוכחה מראה שהדבר המושג הוא רק שהוא מצוי, ותוארי החיוב בלתי אפשריים, כפי שהוכח – כיצד יהיה הבדל במעלה בין המשיגים? שהרי אם כן מה שהשיגו משה רבנו ושלמה, הוא שמשג כל אחד מן התלמידים, ובדבר זה לא ייתכן יתרון (של אחד על רעהו); והרי מפורסם אצל אנשי הדת ואף אצל הפילוסופים שההבדלים במעלה בזה הם רבים? התשובה: רמות השלילה מקרבות להשגת אמת דע לך שכך הוא הדבר, ושההבדל במעלה בין המשיגים גדול מאוד. כי ככל שמתארים יותר את המתואר, כך הוא מתייחד יותר, והמתאר מתקרב להשגת מהותו האמיתית. וכך ככל שתוסיף שלילות כלפיו יתעלה, תתקרב להשגה ותהיה קרוב אליו יותר ממי שאינו שולל מה שהוכחה לך שלילתו.

שם פרק ס. הנה כך יקרבוך תוארי השלילה לידיעת ה' יתעלה והשגתו. ועליך להשתדל ככל יכולתך שכל שלילה של דבר שתוסיף תהיה בהוכחה, לא שתשלול באמירה בלבד. כי ככל שתתברר לך בהוכחה שלילת דבר שחושבים שיש לו – יתעלה מכך – תתקרב אליו בדרגה נוספת בלי ספק.

לקוטי תורה פקודי ו עמוד ג. וענין יחוד או"א הוא ההמשכה מאור א"ס ב"ה המלוכש במוחין דאבא שלמעלה מההשגה שיהי' נמשך ומתגלה בבינה, אך גילוי זה אינו בבחי' השגה ממש מאחר דבאמת לית מחשבה תפיסא ב"י אלא ענין גילוי זה בבינה יובן מעט מזעיר עד"מ ממ"ש הרמב"ם בענין התוארים שנאמרו על הקב"ה שנאמר רק בשלילות ואינם תוארים עצמיים. וענין ההפרש בין תוארי השלילה לתוארי החיוב שתוארים עצמיים שנק' בלשון פלוסופים תוארי החיוב הם מורים על מהות הדבר מהו. ותוארי השלילה לא יודיענו דבר בשום פנים מן העצם המבוקש מה הוא אלא שיוודיענו שהוא מושלל מדבר המנגד וסותר לאותו העצם המבוקש ומהותו. ולכן לפי שהקב"ה הוא למעלה מההשגה ואין אפשר להשיג מהותו בשום פנים ע"כ לא יתכן לומר עליו ית' התוארים כמו כל יכול וחכם ורוצה כי הוא למעלה ממהות יכולת וחכמה ורצון שבנבראים עד שאין ערך ודמיון בינו ובינינו כלל לומר עליו תוארים אלו בלשון תוארים עצמיים רק שהם נאמרו בלשון שלילה היינו ענין יכול שנאמר עליו ית' הוא מפשיט ממנו ית' כל מה שהוא היפך היכולת כמ"ש לא ייעף ולא ייגע כו', ועד"ז הוא ענין חכם ורוצה כו' מפשיט ממנו ית' מה שהוא היפך החכמה כו' ונמצא לא יודיעו תוארים אלו ידיעת מהותו רק יודיעו מה שאנו שוללים ממנו הדברים שהם היפך מהותו כביכול, נמצא ידיעה זו הוא גילוי שמתגלה לנו גילוי ממנו ית' ומ"מ אינו השגה במהותו כלל ומ"מ גם בבחי' ידיעה זו שבדרך שלילה שייך ידיעות עצומות אין קץ ממש גבוה מעל גבוה כמ"ש הרמב"ם כ"ז (בספרו מ"ן ח"א פנ"ז ג"ח נ"ט עד פרק ס') שכי' שיש ריבוי ידיעות ג"כ בדרך שלילה עד שבענינים הגשמיים יוכל האדם ע"י ריבוי הידיעות השלילות להגיע כמעט לציור הדבר כמו שהוא כו'. ועד"ז יובן הנמשל בענין היחוד וגילוי ההמשכה מחכמה שהוא בחי' מקור השכל שאינו מושג שבו מלוכש אור א"ס מה שלמעלה מההשגה ומה שנמשך בחי' זו ממש שהיא הבנה והשגה ונק' יחוד או"א הנה ההבנה וההשגה אינה השגת המהות אלא השגת עד"מ השגת השלילות כו' כי הנה אא"ס ב"ה לית מחשבה תפיסא ב"י כלל במהותו. ולכן הכתר נק' ישת חשך סתרו שהכתר מלביש לאא"ס ב"ה ומחשיך שיהי' בלתי מתגלה (כמ"ש בתחלת ביאור האדר"ז מהאריז"ל. ועמ"ש בביאור ע"פ שחורה אני אש שחורה) וע"י הכתר הוא שורה ומתלבש בבחי' חכמה שהוא ג"כ למעלה מהשכל המושג ומובן. וזהו בחי' מוחין דאבא שבו מלוכש אא"ס מה שלמעלה מסדר ההשתלשלות

(ועיין בפ"י הרמ"ז בזהר פ' אמור דצ"ד דמציאות אבא נמשך מפנימי' שבתוך השע רות ד"יג ת"ד. משא"כ מציאות אימא נמשך מהשערות עצמן. ועיין בזהר הרקיע פ' ויקרא ע"פ כשמן הטוב כו' וכמ"ש במ"א). אמנם בחי' בינה היינו הבנת והשגת המהות אך הבנה והשגה זו הוא בבחי' זיו והארה לבד מאא"ס ב"ה הנמשך בסדר ההשתלשלות שבחי' זו נמשך ומתגלה בבינה והשגה באצילות ונמשך ג"כ בג"ע העליון. אבל בחי' אור א"ס ב"ה שבכתר עליון א"א שיומשך ויתגלה בבינה והשגה ממש ואעפ"כ נמשך ומתגלה ע"י יחוד חו"ב אלא שגילוי זה אינו בחי' השגה כ"א ביטול ההשגה. וא"א למצוא משל לזה למטה כ"א מענין ידיעת השלילות שהוא גילוי וידיעה בהשגה ממש שמתקרב בידיעה זו להדבר המבוקש ועכ"ז אינו השגת המהות כמו בבחי' הזיו שבסדר ההשתלשלות כו'. וזהו הטעם שהתפעלות הנמשך מגילוי וידיעה זו הוא בחי' הביטול שהוא ג"כ ענין הפשטת המנגד והוא שלא יהי' יש ומסתיר על אא"ס ב"ה לפי שכל התפעלות בהכרח שתדמה למקורה המולידה. ולכן יען שמקורה היא ג"כ בחי' ביטול ההשגה כנ"ל ע"כ ההתפעלות הנולד ממנה הוא ג"כ בחי' ונחננו מה שהוא בחי' ביטול כו':

68 מורה נבוכים שם. וכיון שכל אחד הבין שאין להגיע להשגת מה שיש כחננו להשיג כי אם על ידי השלילה, והשלילה אינה מסמנת אומה בשום אופן מאמתת הדבר אשר בשלל ממנו הדבר שבשלל, אמרו כל בני אדם בהדיא, החולפים והעתידים, כי ה' לתעלה לא ישיגוהו השכלים, ולא ישיג מה הוא כי אם הוא, ושהשגתו היא אי היכולת להגיע לחקר השגתו.

69 ישעיה' מ, טו. הן גוים פְּמַר מְדָלִי וְכַשְׁחַק מְאֻנָּים נְהַשְׁבּוּ הֵן אֵיִם פְּדַק יְטוּל:

רמב"ם שם פרק ד הלכה יב. בְּזִמְנֵי שְׂאָדָם מְתַבּוֹנֵן בְּדָבָרִים הָאֵלוּ וּמְפִיר כָּל הַבְּרֹאִים מִמְּלֶאכֶה וְגַלְגַּל וְאָדָם פְּיֹצֵא בּוֹ וַיִּרְאֶה חֲקָמְתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכָל הַיְצוּרִים וְכָל הַבְּרֹאִים. מוֹסִיף אֶהְבָּה לְמִקוֹם וְתִצְמָא נִפְשׁוֹ וַיִּכְמֶה בְּשֵׁרוֹ לְאַהֲבַת הַמִּקוֹם בְּרוּךְ הוּא. וַיִּירָא וַיִּפְתַּד מִשְׁפָּלוֹתוֹ וְנִדְלוֹתוֹ וְקָלוֹתוֹ בְּשִׁיעָרֶיהָ עֲצָמוֹ לְאֶתְדֵּם מִהַגּוֹפּוֹת הַקְּדוֹשִׁים הַגְּדוֹלִים. וְכָל שֶׁפֶן לְאַחַת מִהַצּוּרוֹת הַטְּהוֹרוֹת הַנִּפְרָדוֹת מִן הַגְּלָמִים שְׁלֵא נִתְחַבְּרוּ בְּגֵלָם כְּלָל. וַיִּמְצָא עֲצָמוֹ שֶׁהוּא כְּכִלִּי מְלֵא בּוֹשֶׁה וְקָלְמָה רִיק וְחֶסֶר:

שם פרק ב הלכה ב. וְהֵיאָף הִיא הַדְּרָף לְאֶהְבָּתוֹ וַיִּרְאֶתוֹ בְּשִׁעָה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְרֹאֵיו הַנִּפְלְאִים

לכם, שְׁנַאָמֶר: "וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עִבְדְּ לָעַם הַזֶּה".

72) אור התורה בראשית חלק ו תתרלט עמוד א. (ונמצא כי ההפרש בין עצם כח הנפש לכחות המלוכשי' בכלי הגוף הוא כהפרש הגבול לגבי השערה שהיא ג"כ גבול ע"ד יכולני לשער כמה טיפות יש בים שאינו מדידה בגבול כו"כ"א השערה. וע"ד שיער עצמו בכח שאינו גבול כ"א מקור עכ"פ לגבול. ועד"ז יובן ענין בחי' שיעור שבנפש).

73) קהלת א, ז. כִּלְהִנְחָלִים הִלְכִים אֶל־הַיָּם וְהָיָם אֵיגָנוּ מְלֶא אֶל־מְלוֹם שֶׁהִנְחָלִים הִלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לְלֶכֶת:

75) אגרת תחיית המתים ספ"א. ניתנה לנו דחיפה בכיוון זה כאשר פגשנו בתלמיד חכם, בעל תריסין ורגיל במלחמתה של תורה שבעל-פה מנעוריו, אך בכל זאת הוא הסתפק אם האלוקים הוא גשמי בעל עין ורגל ובני מעיים כמובא בפסוקים שבתורה, או אינו גוף כלל, גם אחרים מארצות אחרות שפגשתי אותם הביעו במפורש דעתם שהשם יתברך הוא גוף, וחשבו אדם שהאמין אחרת לאפיקורוס וכינוהו כופר ומין. הם ביארו לעצמם דרשות רבות מדרשות חז"ל, כפשוטם, וסברו איפוא, שהנה ה' בעל גוף וחושים הוא. הואיל וידענו ושמענו שבדיעות מוטעות אלו טועים אפילו רבנים החושבים עצמם לחכמי ישראל, למרות דמיונם הנפסד ושכלם שהשתבש כשכלה של זקנה, על כן ראינו לנחוץ מאד לבאר לפחות עיקרי יסודות דתנו ללא ביאור נוסף והבאת רא' להם, כדי שידעו וילמדו כל אותם העוסקים בתלמוד, ומהם יודע להמון.

שם פרק ב. כן הזכרנו בפתיחה לחיבור המשניות עיקרים באמונת הנבואה והקבלה ממסורת משה מסיני, והשלכות המתחייבות ממנה, על האמונה בתורה שבעל-פה כמו כן ביארנו במסכת סנהדרין פרק חלק, שורשים באחדות ה' ובמהות העולם הבא, יחד עם יתר יסודות התורה. במגמה זו המשכנו גם בחיבורנו "משנה תורה", אשר רק המודים על האמת והם המשכילים מבני תורה אשר אותם מנחה השכל הישר וההכרה במעלת החיבור - יעמדו על מעלתו ותועלתו. להם תהי' ידיעה, באופן בו קובצו העניינים המפוזרים בש"ס וכיצד היה סידורם ולתועלת הרבים הזכרנו גם כל העניינים הנכללים במדעי התורה, ויסודות התורה שבכתב ושבועל-פה. כוונתנו היתה גם שהתורה תהי' מסודרת בשלימות כדי שאל הנקראים תלמידי חכמים או חכמים או גאונים, או

הגדולים ויראה מהן חקמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאך ומתאנה תאנה גדולה לידע השם הגדול. כמו שאמר דוד (תהילים מב ג) "צַמְאָה נַפְשִׁי לַאלֹהִים לֹאֵל חַי". וכשמתחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד (תהילים ח ד) "כִּי אֶרְאֶה שָׁמַיִךְ מַעֲשֵׂי אֲצַבְעֹתֶיךָ" (תהילים ח ה) "מִה אֲנוֹשׁ כִּי תִנְכַּרְנוּ". ולפי הדברים האלו אני מבאר קללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהב את השם. כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מפיר את מי שאמר והיה העולם:

70) יבמות קכא עמוד א. תנו רבנן: נפל למים, בין שיש להם סוף, בין שאין להם סוף — אשתו אסורה, דברי רבי מאיר. וחקמים אומרים: מים שיש להם סוף — אשתו מותרת, ושאין להם סוף — אשתו אסורה. היכי דמי מים שיש להם סוף? אמר אבוי: כל שעומד ורואה מארבע רוחותיו.

רמב"ם הלכות גירושין פרק יג הלכה טז. כיצד. ראוהו שגפול לים אפלו טבע בים הגדול אין מעידין עליו שמת שמה יצא במקום אחר. ואם נפל למים מקצצים כגון בור או מערה שעומד ורואה כל סביביו ושהיה כדי שמתצא נפשו ולא עלה מעידין עליו שמת ומשיאין את אשתו. וכן אם השליכוהו בים והשליכו מצודה אחריו והעלו ממנו איבר שאי אפשר שינטל מן הסי ויחיה הרי זה מעידין עליו שמת ומשיאין את אשתו:

71) הוריות י עמוד א. כי הא דרבן גמליאל רבי יהושע הו' אולי בספינתא, בהדי דרבן גמליאל הנה פיתא, בהדי רבי יהושע הנה פיתא וסולתא. שלים פיתיה דרבן גמליאל, סמך אסולתיה דרבי יהושע. אמר ליה: מי הנה ידעת דהנה לן עכובא כולי האי דאיתת סולתא? אמר ליה: כוכב אקד לשבעים שנה עולה ומתעה את (הספינות) [הספנים], ואמרתי: שמה יעלה ויתעה [אותנו]. אמר ליה: כל כך בידך, ואתה עולה בספינה? אמר ליה: עד שאתה תמה עלי, תמה על שני תלמידים שיש להם ביבשה, רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא, שיודעין לשער כמה טפות יש בים, ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש! נתן דעתו להושיבם בראש. כשעלה, שלח להם ולא באו, חזר ושלח וכו'. אמר להם: כמדומין אתם ששחררה אני נותן לכם? עבדות אני נותן

בשמות דומים, לא ישליכו ידיעת ה' אחרי גוום, אלא יתאמצו וישתדלו למצוא השלמה בידעת התורה באופן שידיעתם תקרבם לבוארם, ולא מסוג השלימות המקרבת הוקרתם והערכתם, מצד ההמון והציבור הרחב.

76) הקדמת הרמב"ם לספר הי"ד. עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין פל מצוה ומצוה, ובדין פל הדברים שתקנו חכמים ונביאים: קללו שלדבר, פדי שלא יקא אדם צריף לחבור אחר בעולם בדין מדיני ישקאל; אלא יהיה חבור זה מקבץ לתורה שבעל פה פלה, עם התקנות והמנהגות והגזרות שנעשו מימות משה רבנו ועד חבור התלמוד, וכמו שפרשו לנו הגאונים בכל חבוריהן, שחברו אחר התלמוד. לפיכך קראתי שם חבור זה משנה תורה – לפי שאדם קורא תורה שבכתב תחלה, ואחר כך קורא בזה, וידע ממנו תורה שבעל פה פלה, ואינו צריף לקרות ספר אחר ביניהם.

77) סוכה כח עמוד א. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא הלכות ואגדות; דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים; קלים וקמורים וגזרות שוות; תקופות וגימטריאות; שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים; משלות כוכסין, משלות שועלים; דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול – מעשה מרפכה. דבר קטן – היות דאבני ורבא. לקיים מה שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא". וכי מאחר שקטן שבכולן פה, גדול שבכולן על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל, בשעה שישב ועוסק בתורה – כל עוף שפורס עליו מיד נשרף.

רמב"ם שם פרק ד הלכה יג. וננייני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס. ואף על פי שגדולי ישראל היו וחקמים גדולים היו לא פלם היה בקו פח לידע ולהשיג פל הדברים על ברין. ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא פרסו לקח ובשר. ולקחם ובשר הוא לידע האסור והמתר וכיוצא בהם משאר המצות. ואף על פי שדברים אלו דבר קטן קראו אותם חכמים שגרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרפכה ודבר קטן היות דאבני ורבא. אף על פי כן ראויין הו להקדימן. שיהו מנישבו דעתו של אדם תחלה. ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא לישוב העולם הזה פדי לנחל חיי העולם הבא. ואפשר שינדעם הפל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר:

78) הדרן הנ"ל ס"א. כתב הרמב"ם בתחילת ספר היד, "וז"ל: יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו". והנה כל הענינים שבספר היד הם – הלכות (כמ"ש בהקדמתו לספרו). ומזה, שגם הענין לידע שיש שם מצוי ראשון וכו" הוא יסוד היסודות ועמוד החכמות – (מדכתבו הרמב"ם לא בהקדמתו לספרו, כ"א בספרו גופא) הוא הלכה. וצריך להבין: הידיעה שיש שם מצוי ראשון וכו" היא יסוד כל התורה, אבל כי אם לא יתאמת מציאות השם.. לא תהי' האמנה בתורה" הלכה" ענינה פסק דין הנוגע לפועל, ומה שייך לומר בענין הנ"ל (שידיעה זו היא יסוד כו") שהוא הלכה? לכאורה אפשר לומר, שגם בידעה זו יש נפק"מ למעשה: מכיון ש לידע שיש שם מצוי ראשון וכו" הוא היסוד" והעמוד" לכל עניני התורה כולה, הרי זה מחייב שהתחלה בלימוד התורה צריכה להיות בענין זה דוקא; וכן – שהמענה לשאלה בזה קודמתי למענה לשאלות אחרות אבל הסבר זה אינו מספיק. כי עפ"ז, שלהלימוד של יסוד התורה יש חובת הקדימה ללימוד שאר...הלכות התורה, ה"ז לא רק בנוגע להלכות הראשונות (הלכה א"ו שבפרק הראשון) כ"א גם בנוגע לכל הלכות יסודי התורה. [וכפי שזה מובן גם מסדר ההלכות שברמב"ם, שהרי ודאי שמדויק גם סדר ההלכות שביד" עכ"פ אלו שהן באותו הספר מארבעה עשר הספרים חלקי יד החזקה ולכן גם צ"ל סדר לימודן באופן זה: בראש ובראשונה – הלכות (הראשונות) המדברות במציאות ה" שהיא יסוד (לכל) היסודות"; לאח"ז שאר הלכות יסודי התורה" (ובהם גופא – תחילת הלימוד צ"ל בעניני ארבעה פרקים הראשונים שקוראין אותו פרדס⁶): ואח"כ ההלכות שלאחריהם], ואעפ"כ, כשמפרט הרמב"ם ומבאר את הלכות יסודי התורה" (שלאחר הלכות הראשונות הלכה א"ו) אינו מדגיש (בפנים הספרי, כ"א בה, כותרת") שהם יסודי התורה" בכדי להדגיש עי"ז חובת הקדימה בלימודן? ועוד (וג"ז עיקר) תא חזי מה עמא דבר שלא כזה הוא סדר הלימוד הנהוג. וראה הל' ת"ת לאדה"ז. וש"נ.

⁶ הל' יסוה"ת פ"ד הי"ג. ומ"ש שם שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות – כוונתו בלטייל בפרדס * היא למה שכותב לפנ"ז לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין": אבל אין מקום לומר שמי שלא נתמלא כריסו לחם ובשר לא ילמוד כלל

ארבעה פרקים הראשונים - כי לפי"ז נמצא, שחמש מצות האלו" (שכתבם הרמב"ם רק בפרקים אלו) ידעום רק אלו שנתמלא כריסם כו! וראה מו"נ ח"א ספל"ב. וראה שם פל"ה. מאמר תחיית המתים שלו.

(* ועפ"ז יומתק מ"ש לטייל בפרדס" ולא ליכנס בפרדס", כהלשון (מחגיגה יד, ב) שכתב לפנ"ז ארבעה נכנסו לפרדס" - כי בזה מדגיש, שדוקא הטיול בפרדס, היינו: ההעכבה וההסתכלות בענינים אלו (בדוגמת אדם המטייל בפרדס (כפשוטו), שהוא מתעכב בו זמן רב ומסתכל בדברים הנמצאים בו ומתענג עליהם) אין ראוי אלא למי שנחמלא כריסו כו, משא"כ לימוד הענינים שבד' פרקים הראשונים (באופן של כניסה" לבד - וכמ"ש הרמב"ם (שם פ"ב הי"א. פ"ד ה"י) דדברים אלו.. כמו טיפה מן הים", הדברים האלו.. כמר מדלי") צריך להיות לפני לימוד האסור והמותר כו" כפי סדר ההלכות שסידר הרמב"ם.

(79) חגיגה יד עמוד ב. תנו רבנן: ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן: בן עזאי, וכן זומא, אחר, ורבי עקיבא. אמר להם רבי עקיבא: קשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו "מים מים", משום שנאמר: "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". בן עזאי הציץ ומת, עליו הפתוב אומר: "יָקָר בְּעֵינַי ה' הַמִּוֹתָה לְחֹסֵינָיו". בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הפתוב אומר: "דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו ונקאנו". אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום.

(80) כתובות סב עמוד א. הטיילין בקל יום. מאי "טיילין"? אמר רבא: בני פירקי. אמר ליה אבני: מאן דכתיב בהו "ישוא לכם משפמי קום מאחרי שבת אוקלי לקום העצבים פן יתן לידידו שנא", ואמר רב יצחק: אלו גשותיהן של תלמידי חכמים, שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה, ובאות לחיי העולם הבא, ואת אמרת בני פירקי?! אלא אמר אבני: כדרב, דאמר רב: כגון רב שמואל בר שילת, דאכיל מדידה, ושתה מדידה, ונגי בטולא דאפדגיה, ולא חליף פריסתקא דמלקא אבביה. פי אתא רבין אמר: כגון מפנקי דמערבא.

ערוך "טייל". (שבת מ, ב) אמבטאות של כרכים מטייל בהן כדרכו, פי' מהלך. (סוכה כח, ב) ומטייל בסוכה. (תענית, כ, סע"א ואילך) ומטייל על שפת הים וכו' והי' מטייל אחריו כו'.

סנהדרין קכ עמוד א. אחר הדבר הזה לא שב רבועם מדרכו הרעה מאי אחר אמר רבי אבא אחר שתפשו

הקדוש ברוך הוא לרבועם כבגדו ואמר לו תזור כה נאני ואתה וכן ישי טייל כגון עין אמר לו מי בראש כן ישי בראש אי הכי לא בעינא.

(81) מורה נבוכים חלק א פרק לב. ...והוא, שאם אתה תתישב בדבר שיש עליו כדמות קושיא, ולא תרמה את עצמך לסבור שהוכח בדבר שלא הוכח, ואל תמהר לדחות ולהחליט, בהכחשת כל מה שלא הוכח הפכו, ואל תחשוב להשיג מה שאינך יכול להשיגו. רק אז תהי' בשלמות האנושית ותהי' בדרגת ר' עקיבה ע"ה אשר נכנס בשלום ויצא בשלום בעת הסתכלותו בענינים האלה האלקיים. ואם תחשוב להשיג למעלה מהשגתך, או תמהר להכחיש את הדברים אשר לא הוכח הפכו, או שהם אפשריים ואפילו אפשרות רחוקה, תהי' כאלישע אחר. ואין זה רק שלא תהי' שלם, אלא תהי' גרוע מכל גרוע, ויארע לך אז התגברות הדמיונות והנטי' כלפי המגרעות והמדות המגונות ומעשה הרע מחמת טרדת השכל וכביון אורו, כפי שיארע בראי' כמה מיני דמיונות כוזבים כאשר יחלש הרוח הרואה בחולים, ובאותם המתאמצים להסתכל בדברים הנוצצים או בדברים הדקים, ועל ענין זה נאמר (משלי כה, טז) דבש מצאת אכל דרך פן תשבענו והקאתו, וכך הביאוהו (ראה חגיגה יד, ב) חכמים ז"ל משל על אלישע אחר כו'.

(84) רמב"ם שם פרק ד הלכה י. פל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם ודברים עמקים הם. אבל אינם כענין עמק פרק ראשון ושני. ובאור פל אלו הדברים שפפרק שלישי ורביעי הוא הנקרא מעשה בראשית. וכך צוו החכמים הראשונים שאין דורשין בדברים האלו בריבים אלא לאדם אחד מודיעין דברים אלו ומלמדין אותן:

שם הלכה יא. ומה בין ענין מעשה מרפכה לענין מעשה בראשית. שענין מעשה מרפכה אפלו לאחד אין דורשים בו אלא אם כן הנה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי הפרקים. וענין מעשה בראשית מלמדין אותו ליחיד אף על פי שאינו מבין אותו מדעתו ומודיעים אותו פל מה שישכיל לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדין אותו לרבים. לפי שאין פל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פרוש ובאור פל הדברים על ברין:

שם פרק ב הלכה יב. צוו חכמים הראשונים שלא לדרש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו ואחר כה מוסרין לו ראשי הפרקים ומודיעין אותו שמע מן הדבר והוא מבין מדעתו ונדע סוף

הַדָּבָר וְעָמְקוֹ. וְדַבְּרִים אֵלָיו דְּבָרִים עֲמֻקִּים הֵם עַד לְמָאד וְאִין כָּל דַּעַת וְדַעַת רְאוּיָה לְסַבְּלָן. וְעַלֵּיהֶם אָמַר שְׁלֵמָה בְּחֻקֵּי דְרָךְ מְשָׁל (משלי כו) "כְּבִשִׁים לְלִבּוֹשָׁה" כִּי אָמְרוּ חֻקִּים בְּפִרוּשׁ מְשָׁל זֶה דְּבָרִים שֶׁהֵן כְּבִשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יִהְיוּ לְלִבּוֹשָׁה כְּלוּמַר לֵךְ לְבִדָּה וְאַל תִּדְרֹשׁ אוֹתָם בְּרִבִּים. וְעַלֵּיהֶם אָמַר (משלי ה יז) "יִהְיוּ לֵךְ לְבִדָּה וְאִין לְזָרִים אֲתָהּ". וְעַלֵּיהֶם אָמַר (שיר השירים ד יא) "דְּבִשׁ וְחֻלְבַּת תַּחַת לְשׁוֹנָה", כִּי פָּרְשׁוּ חֻקִּים הָרְאוּשׁוֹנִים דְּבָרִים שֶׁהֵן כְּבִשׁ וְחֻלְבַּת יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנָה:

84 פתיחת הרמב"ם למורה נבוכים. וכבר בארנו בחבורינו בהלכה כללים מסוג זה והעירונו על ענינים רבים. והזכרנו בהם כי מעשה בראשית הם מדעי הטבע, ומעשה מרכבה הם מדעי האלקות, ובארנו אמרם ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן הי' חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי הפרקים, ולכן אל תבקש ממני כאן אלא ראשי הפרקים. ואפילו אותם ראשי הפרקים אינם במאמר זה לפי סדר, ולא ברציפות, אלא מפוזרים ומעורבים בענינים אחרים ממה שאני חושב לבאר, כי מטרתי שיהו מושגי האמת נוצצים מתוכם ושוב נעלמים, כדי שלא יהא נגד המטרה האלקית, אשר לא יתכן לעשות נגדו שעשה את מושגי האמת השייכים להשגתו נסתרים מהמון בני אדם, אמר סוד ה' ליראיו (תהלים כה, יד).

וכתב

הרצ נאות יעקב צוקנמרים מענה לשון ד' ה' ע"ב בשם רש"י
פרשת משפטים ד"ש א"ש שאינו תלוי כמו א"ש כסף תלוה
א"ש כופר יושת ובמחל"ה דבריו בזה הם שלא דקדוקו והרואה
בדברי רש"י סוף משפטים (ע"פ וא"ש מחנה אהרן) יראה דאין בכלל
החובה שמנה ש"ס א"ש כופר יושת עליו וש"ס פרע שלשה א"ש מחנה
אהרן א"ש כסף א"ש חקריב מנחה זיכורים וכן הוא לשון
המכילה א"ש ואלו דבאמת גם א"ש כופר יושת עליו היא חובה אליבא
דכ"ע כבר ביאר הרב משל"מ בהלכות עבדים פ"ג הלכה ג' דלפי שאינה
בסוג השלש מנות שמנה ר' ישמעאל (א"ש מחנה אהרן וכו') שאלו השלש
אין תלויות בשום דבר אבל כופר תלוי בזה יגה השור וכו' וכן כיוצא
לזה בזה אדוניו יתן לו אשה וכו' משום כפי לה הני מנה ד"ב רבי
ישמעאל ארבע או חמש ע"ש :

שך אידי אמרי' בת"ק אידי מנה דבשריה כ"כ הרב יד מלאכי
באותו ז' והסביר מה שלכאורה תמוה דאין יסכן שהתנה
קמח שעדיין לא שמע ולא ידע דברי בר פלוגתיה ידבר דבר לרבותא
דבר פלוגתיה ואמר מר דרבינו סק' אחר שלפניו נגלו דברי שנייה שיהיה
לשון הס"ק ושאלו בלשון אחר דעוה לתרומתו אהד"ק ע"ש ולפ"ד יסכן
דרבינו סק' לא שיהיה שלשון מפני שאמרו בעל השמועה והא דאמרי'
בת"ק אידי דבשריה הכונה דבשריה פלוגתא מנה דבשריה קדים
ואמר מילתיה מעיקרא ובשרי כפי כי שמע ת"ק בשרה שפגמו וזה
להלוק עליו נקיט מילתיה באידי דבר פלוגתיה אלא דרבינו סק' הקדים
לשנות בשרה במאורחה מאיזה טעם סיבה או מפני הכבוד כמו
שמילתו נבי רב ושמואל דלפעמים אף ששמואל התחיל לדבר בענין
אחד ור"ב שמע בשרה וחלק עליו מקדים הש"ס דברי רב לדשמואל
מפני הכבוד כמ"ש במכתב לחזקיהו ד' כ"ח ע"א בשם הרב שמואל המוצ
ע"ש ובמקום אחר בראשי שכתב הר"ש כיוצא לזה בהלכות הלכות
ל"ה ס"י י"ז על ג"ס וכו' דאפ"ל דב"ה אמרי דבריהם תהלה ומרוב
ענותותם הקדימו לדברי ב"ש וא"כ לא נפלאה לומר דבשרי דוכתי
דאמריק דתי ת"ק באידי הכי הוי עובדה דבר פלוגתיה קדים
אמרה למילתיה ומפני סיבה כאלו שנה רבי דברי הס"ק חתלה :

שכא

אין למידין מקודם מת"ה במכתב לחזקיהו בתי' לפסחים ד'
ד' ה' ק' על הירושלמי בזה דבאבלות אמרו דאין למדן
מקודם מת"ה וגבי אין מערבין שמחה בשמחה ילפי ממלא שבוש זה
אלמלא דלמדן מקודם מת"ה . והשגתי עתה ש"ס ירושלמי וראיתי
במראה הפנים בפ"ק דמ"ק ה"ז ד"ה ר"ב בר אבא שיישב שבוש טעם
והו"ד דדבר שאין בו טעם אלא גזרת הכתוב אין למדן דילמא יתנה
תורה ונתחדשה הלכה ואין גזרת הכתוב הוה לאהר מת"ה . אבל דבר
שיש בו טעם כמו אין מערבין ש"ס דאין עושין מלות חבילות חבילות
למדן אף מקודם מת"ה והוא קרוב למ"ש במכתב ל"ה ע"פ ע"ש מ"ש
ה' שבו' בתי' א"י כ"ו דמלאה דמסתבר למדן מקודם מת"ה ע"ש
ש"כ בשם ס' החלת חמסה בחלק א' מדרשותיו כלל א' (ומ"ש במכתב'
בסוד"ה עוד ראיתי וכו' חשתי ש"ה שבז"י ולא מלאה וכו' הוא שלא בשמחה
כי באמה כ"כ בסוף כ"ז כמ"ש הרואה) ועיין בנחמד למראה ח"ב ד' ר"ל
שהאריך בכלל זה הן בשמירת דברי איזה אמוראים אהדדי והן בנזק כלל
זה . ובס' דברי מנחם ס' קטע"ד אות ו' וכו' שם בשם מוכר"ם יפה ב"ר
פל"א ובס' יפה מראה בפ"ק דתענית אהיה ד'סור לשמש בנחת
רעזון דילפיין מוכחיב' וליוסף יולד וכו' בטרם תהא שנת הרעב
דדוקא דבר שאין הסביר מחייבת כמו אבלות הוא דאין למדן מקודם
מת"ה אבל הא דבשרה הוא להטעם עם הכבוד ילפיין והוא תימה
על מוכר"ן הירש היות הוצא במכתב' שם שסק' אש"ס ירושלמי אהדדי
מ"ש באבלות עמ"ש דין אין מערבין ש"ס והניחו חלק ולא ראה דברי
הרבינו סג"ל . ומ"ש במכתב' אהיה דהשמיטו הפוס' מ"ש בש"ס
כל הקורא לאברהם אברהם עובר בעשה שהוא משום שאין למדן
מקודם מת"ה עיין בהגהות מוכר"ן כ"ה סג"ל בתי' לזכרות ד' י"ג
ש"כ והביא דברי הרמב"ם בפ' המעשה סו"פ גיד הנפש דהא דאמרו
שם בסי' נאמר אלא שכתב במקומו שיינו דעקר תורה אבות אינם
עלינו לחוב רק מה שאסרה תורה עלינו בסי' והרמב"ם לשיטה זו
חזיל והשמיט הא דהקורא לאברהם וכו' משום דאין למדן מקודם
מת"ה ולא ראה דברי הרמב"ם בהגהות בפ' יו"ד מהל' אישות ס"ד

דילוף אין מערבין ש"ס ממלא שבוש זה ש"מ דס"ל דלמדן מקודם
מת"ה ועל"ל כמ"ש במכתב לחזקיהו שם דמשום דמלאה דמסתברת הוא
למדן . ומה שסיים בהגהות סג"ל וכבר הראתי בספרי מ"ש בערוך
ערך שחר עמ"ש ביומא כ"ח ע"ב ולאן מאברהם יקום וגמור דייט
דסורה האבות אינם עלינו לחובה עכ"ל ספרו אין בידי ולכאורה אדרבה
מדברי הערוך נשמע בהפך שברי דברי הערוך הם צפי' קושית הש"ס
ולאן מאברהם וכו' והרי רבא משני ואמר כמתמיה תנא גמר מאברהם
ולאן לא גמור דמתיא וכו' א"כ מוכח לפי דברי הערוך דאית לן למילף
חוב מהאבות ובתו"י שם כ' תנא גמר מאברהם שבקי בהלכה היא
ולעפ"י שקודם מת"ה כוה עכ"ל גרסה דכונתם לומר דאמ"ג דבעלמא
אין למדן מקודם מת"ה אברהם אינו שאני שבקי בהלכה היא ולמדן
ממנו . וא"כ מוכח דממילא דאבות העולם למדן אף שהוא קודם
מת"ה . ובס' יד דוד ביומא שם הביא מ"ש בכפתור ופרח שפי' ולאן
מאברהם וכו' שאין לנו מקיימים המלות משום שטעו בן האבות רק
בשביל שנלמדו משה בסי' ותי' רבא דגוף המורה אין למדן אבל חכמים
המורה למדן כמו שלמדן לענין זריזות המורה ועוד כ' ד"מ תמימה
רב יוסף ולאן מאברהם וכו' דאין ללמוד מקודם מת"ה וכו' סיד דוד
ולפ"ז זה לא ידעתי מה תי' וכו' ג"כ דמשום זריזות שפיר יש ללמוד כמו
שלמדים במילה לענין זריזות עכ"ל ונראה דכוננו לומר דלפירוש זה
ג"כ כוננו תירוץ רבא הוא להלק בין גוף המורה לחכמים המורה ועכ"פ
סק' רואה דלפי דברי רבן קדישי סג"ל ל"ק מה שסק' במכתב' שם
סיכי ילפי' זריזין מקדימין למנות מוישכס אברהם דהא אין למדן מקוד'
מת"ה . ומ"מ גם מ"ש במכתב' דמשום דמסתבר ילפיין וכו' נראה
כיון וע"ע בהגהות מוכר"ן סג"ל בהענין ד' כ"ח עמ"ש בש"ס הללו
דברי תורה ופירש"י ותוס' דמנחה היא ד"ה דילחך תקן וכו' :

והנה

מבאר מדברי הירושלמי ומהמ"ד בראשית פרשה ק' ס' ז'
דהא מילתא אי ילפיין אבלות מוישע לאביו אבל ז"י הוא שני
במחלוקת ויש אמורה שלומד מזה ואף שהשיבו ע"ז בלשון תימה ותי
למדן מקודם מת"ה מ"מ לא נדמה שבשרו לגמרי ובנחמד למראה שם
כ' ג"כ הוא מחלוקת אמוראים והביא בן גם בשם רבנים אחרים וכו'
במראה הפנים פ"ק דאסודרין הלכה ד' ד"ה א"ש מתוך א"ש יליף (מה
שק' שם דברי הסו"ס) בזה וליין דבחבורו פני המורה ביאר בזה ספר
זה אין בידי והיה לו לזיין מ"ש במראה הפנים בפ"ק דמ"ק סג"ל וע"ש
בזיין ירושלים ש"כ ליישב קושית המה"פ דמה שהוא דבר כיון מהראוי
דגם אחר מת"ה ללמוד ממנו אבל דבר שאין לו טעם רק חקה הוא
אין למדן מקודם מת"ה . ואילו המה"פ הוה מליין לדבריו שבמכתב'
במ"ק סג"ל אף הוא ראה שכבר קדמו בזה המה"פ ואין כל חדש) ולפי
זה נראה דאין כ"כ תימה מה שרש"י בנזיר ד' ע"ז ע"כ דאבלות
שבעה מכמו מקרא דוישע לאביו אבל ז' ימים דאף דש"ס ירוש' ובב"ד
סג"ל אמרו ע"ז כמתמיה ולמדן דבר מקודם מת"ה מ"מ כיון דאין
דילוף מייטה לא הדר מהבשריה ולענין דינא הכל מודים וזו דרשה
פשוטה מבוארת נקיט לה רש"י שם ואין כדאי להטע"ג ע"ז כמ"ש
בהגהות מוכר"ן שם בנזיר ע"ש ועיין בשאלות דרא"ג בפ' ותי
שאלת ל"ב ש"כ טעמא דנפשיה דליכא למילף מוישע לאביו אבל ז"י
דהאני יעקב משום דהוה שבוש עבדו ליה מילתא יתירה ובשאלת שלום
שם ביאר טעמו אמאי לא ניח' בעטם האמור בירוש' דאין למדן
מקודם מת"ה ולא בעטם סו"ה דשאני הסה דקודם קבורה סו"ה . וגם
סק' עמ"ש בירוש' ממ"ש דין ח"מ ש"ס וכו' א"כ דוכתי עובא דילפי'
מקודם מת"ה אפי' להקל וביאר ליישב דעת הירוש' דדוקא היכא
דאיכא למילף מאחר מת"ה הוא דלא ניח' למילף מקודם מת"ה אבל
היכא דליכא למילף מאחר מת"ה למדן מקודם מת"ה אהד"ק ולכאורה
יש לפקפק שברי מאריה דשמעיה בירוש' פ"ג דמ"ק ה"ז שלמד אבלות
מקרא ופחה אבל מועד וכו' הוא ר' יעקב בר אחא דנייד מילפוטא
דוישע לאביו אבל ז"י משום קושית דמק' הש"ס ולמדן מקודם מת"ה .
וא"כ אין יליף ר"י בר אחא גופיה בפ"ק דמ"ק ה"ז דאין מערבין ש"ס
מקרא דמלא שבוש זה דהכי אמרינן בהם ר' לא שמע לה (דאין מערבין
ש"ס) מן הדא כי תוכח המנחה טעו שבעת ימים וכו' ר"י ב"א שמע
לכ מהדא מלא שבוש זה ע"ש ויזין דאיכ' למילף מבשר מת"ה כדילוף
ר' לא אף לא נחה דטעו בזה ומיישי ילפוטא מקמי מת"ה וכו' דרק

אבלות

